

V Ljubljani, 15. vel. travna 1898

Štev. 10.

Leto XI.

DOM IN SVET

List za leposlovje in znanstvo.

Urednik:
dr. Frančišek Lampe.

Narodu geslo:

Dobro ti bo, ako si pomoreš sam;
Pomozi si sam, in Bog ti pomore.

Kdor ne pomaga, naj vsaj ne škodi.

Zalaga:
Urednik in lastnik.

Izhaja dvakrat na mesec.

Tiska:
Katoliška Tiskarna.

Cena na leto 4 gld. 20 kr., pol leta 2 gld. 10 kr., četrť leta 1 gld. 5 kr.;
za dijake na leto 3 gld. 40 kr.

Vsebina 10. zvezka.

	Stran
Frančišek de Paula Hladnik. (Spisal <i>Ź. Benkovič.</i>)	289
Jaropolk. (Zložil <i>Anton Medved.</i>)	295
Družina socialistova. (Spisal <i>Ivo Trošt.</i>) [Dalje.]	296
Iz našega kota. (Povest. — Napisal (<i>Podgoričan.</i>)	302
Nekdaj in sedaj. (Zložila <i>Posavska.</i>)	306
Gospodov dan . . . (Zložila <i>Posavska.</i>)	306
Fra Angelico. (Spisal <i>prof. dr. Anton Medved.</i>) [Dalje.]	307
Pansimfonik. (Spisal <i>Veselko Kovač.</i>)	311
Peter Muhič. (Poročal <i>O. H. Šalamun.</i>)	315
Pozdrav. (Zložila <i>Posavska.</i>)	316
Socialni pomenki. (Piše <i>dr. Ivan Ev. Krek.</i>)	317
Razne stvari	319

Naši sotrudniki.

Na platnicah.

Raznoterosti.

Slike.

Frančišek de Paula Hladnik	289
Trg pri Kajiri	297
Perugia	307
Madonna. (Slikal <i>Fra Angelico.</i>)	308
P. Peter Singer	312
Perici. (Narisal <i>Ant. Košelj.</i>)	313
Naši sotrudniki:	
Anton Medved	319
Ivo Trošt	319
Janko Barle	320
Fr. Jaklič (Podgoričan	320

Dobé se še letniki: IV. po 2 gld., V. po 3 gld., VII., VIII. IX. in X.
po 4 gld.

„Cvetje s polja modroslovskega“ (16°, str. 263) se dobiva pri upravnístvu našega lista za 60 kr., s pošto za 65 kr. — Opozarjamo tudi na prejšnje letnike „Dom in svet“-a.

Listnica uredništva. *Gosp. Svárog Prostoslav*: Prav tako, da ne obupate! Zmožnosti, katere nam je dal dobri Bog, moramo uporabiti, kolikor moremo. Da pa jih rabimo res koristno, treba te zmožnosti vaditi, uriti, likati. Mladi ste. Koliko lepega časa,

Francišek de Paula Hladnik.

(Spisal *Ž. Benkovič.*)

Ti mladini učenik, ovčar
Bil si in ilirskih rož vrtnar.

Hladniku: *Drag. Dežman.*

I.

Francišek de Paula Hladnik se je porodil v Idriji dné 29. sušca leta 1773. Oče Matija je bil neimovit rudniški čuvaj; mati mu je bila Doroteja, rojena Reven. Dovršivši doma ljudsko šolo, je vstopil s pomočjo raznih dobrotnikov v ljubljansko gimnazijo. L. 1789. je prestopil iz gimnazije, ki je imela tedaj le šest razredov, v tako imenovano modroslovje ali sedmo šolo; kjer so mu bili med drugimi profesorji: razjezuvit Anton Gruber za matematiko, Wilde za modroslovje in zgodovino, Schaller za fiziko.

Kot dijak je izkusil trpko usodo večine slovenskega dijaštva, boreč se za vsakdanji kruh. Stradanje in preveliki duševni naporji so mu nakopali bolezen, katera ga je trla njega žive dni. Ni imel sicer darú, da bi hitro razumel vsako stvar, a odlikoval ga je velikansk spomin, s katerim je trajno ohranil vse znanje, katero si je nabavil. Že na dijaku se je pokazal njegov tih in miren značaj in veselje do vede.

Najboljši dobrotnik in mentor mu je bil Nikolaj Merk, posestnik gradú Zduš pri

Kamniku. Hladnik je kot domači učitelj njegovim otrokom vse počitnice preživel pri njem na deželi. Ko bi ne našel tega očetovsko skrbnega moža, ki je odgojitelja svojih otrok res cenil in ljubil in zato tudi rad potrpel z njegovim včasih neprikupnim značajem, bil bi se Hladnik najbrže izgubil ali vsaj to bi ne bil postal, kar je bil pozneje.

Leta 1791. je dovršil tudi modroslovski dve leti. Uprav to leto se je razšlo jožefinsko centralno semenišče v Gradcu, kamor so morali dotlej zahajati tudi bogoslovci ljubljanske škofije, in Ljubljana je dobila lastno duhovsko semenišče. Hladnik je iz lastnega nagiba postal bogoslovec. Profesorji so mu bili: Jurij Grossauer za cerkveno pravo in zgodovino, Jožef Martin Koben za stari zakon, Janez Tretter za dogmatiko in dr. Jožef Hänle za moralo: vsi trdi janzenisti, pristni gojenci iste dobe. Hladnik je

bil njih zvesti učenec. Bavil se je mnogo s Kantovo filozofijo in ostal nje verni pristaš svoje žive dni. Razven tega je studiral francoščino in grščino, ki mu je bila najljubša. Na počitnice je hodil k baronu Žigi in Karolu Zoisu. Zakaj ni več zahajal k Merku, ni znano. Je-li Merk pustil Hladnika ali Hladnik Merka? Vsekako je to neka senca na značaju mladega moža.

Francišek de Paula Hladnik.

Oba barona sta v znanstvenem pogledu blagodejno vplivala na vedoželjnega, a sicer nepristopnega bogoslovca. Znano je, da se je baron Žiga Zois mnogo bavil z mineralogijo in si dopisoval o tem predmetu z najslavnejšimi mineralogi svoje dobe. Z mnogimi troški si je nabavil veliko rudninsko zbirko, katero hrani kranjski deželni muzej. S petrefakti, katere je našel zlasti v bohinjskih planinah, dal je geognostom zaželeni ključ, s katerim se je rešilo marsikako težavno vprašanje o strukturi alpinskega gorovja. Njemu v čast je postavil Klapproth tako imenovan „Zoisit“. Baron Karol Zois pa je bil proslul botanik. O zaslugah njegovih za poznavanje rastlinstva pričata po njem nazvani cvetlici „Campanula Zoisii“ in „Viola Zoisii“, hčerki julskih planin. V krogu teh mož se je Hladniku vzbudilo prvo zanimanje za prirodoslovne studije.

O njegovem življenju v semenišču so mu dali profesorji spričevalo: „Sein sittliches Betragen war männlich, bescheiden und in jeder Beziehung der besten Empfehlungen würdig.“ Zaradi mladostnosti koncem četrtega leta ni bil še posvečen v mašnika. Ker je bilo uprav tedaj razpisano mesto skriptorja v licealni knjižnici, poprosil je zanje Hladnik in je tudi dobil, čeprav je bil šele 22 let star. Neznatno skriptorsko letno plačo so mu povišali s tem, da so mu naklonili tudi službo pisarja pri naučnih sejah, kjer je imel vsak dan po jedno uro posla. Ob enem se je obvezal, da bo tedaj, kadar bi obolel kak profesor na gimnaziji, začasno on nadomestoval njegov nauk.

Preteklo je skoro leto dnij po dovršenih bogoslovskih studijah, da je bilo Hladniku podeljeno mašniško posvečevanje. Iz vsega postopanja njegovega in iz raznih dopisov smemo sklepati, da tedaj ni čutil pravega poklica za ta stan. A ker med tem časom ni dobil primerne službe, dal se je dne 19. rožnika l. 1796. posvetiti v mašnika.

Ko so ga hoteli poslati kot kapelana v dušno pastirstvo, se je vsem uprl. Dne 9. kimovca mu je nadškofijski ordinarijat ljubljanski resno ukazal, da mora biti do konca

istega meseca kot kapelan na Brdu pri Podpeči. A prejemši dekret je takoj naznanil, da ne more iti v dušno pastirstvo, ker čuti hude bolečine v prsih in revmatizem; sploh pa da upa v kratkem biti imenovan učiteljem četrtega razreda na ljubljanski normalki. Dne 24. kimovca mu je nadškofijsstvo še strožje ukazalo, da mora brez vsakega izgovora slušati voljo svojih predstojnikov in brez odloga odriniti na Brdo. A Hladnik le ni šel. Teden dnij pozneje je poslal ordinarijatu zdravniško spričevalo, ki potrjuje bolehnost njegovo, češ da boleha na pljučih („phtysi tuberculosa pulmonali ex haereditate parentum sibi innata“), in sam se je izjavil odločno, da se zaradi telesne konstitucije ne smatra sposobnega za dušno pastirstvo. Kdo ve, kaj bi nadškofijsstvo storilo z upornim Hladnikom, če bi ga uprav tedaj ne bil rešil odlok cesarske vlade, s katerim je bil imenovan učiteljem na ljubljanski normalki.

Kot učitelj je mnogo čital poleg Kantove filozofije tudi nekatere francoske enciklopediste. A kakor se uvidi iz pisem njegovih prijateljev, delala mu je filozofija precēj velike težave. Zanja ni bil ustvarjen.

Spomladi l. 1800. je bil imenovan izrednim učiteljem na tedanji ljubljanski preparandiji in po smrti Antona Muliča (1802) je postal nje ravnatelj, kakor pravi dekret, zaradi svoje znanstvene naobrazbe in pridnosti. Poučeval je duhovne in svetne učitelje v pedagogiki.

Ker se mu modroslovske studije niso ugodno sponašale, vrgel se je s tem večjim veseljem na prirodoznanstvo, zlasti na rastlinstvo. Nekdaj je v spremstvu pesnika Valentina Vodnika potoval v botanično svrhu po Koroškem. V Celovcu sta obiskala bivšega ljubljanskega profesorja razjezuvita bar. Fr. Wulfena, slovečega naravoslovca. Sprejel ju je jako prijazno in kazal veliko zanimanje za kranjske razmere. Ko pa ju je odpustil, izjavil se je baje nekemu: „Aus dem Einen kann was Tüchtiges werden, ich meine, aus Hladnik!“¹⁾ Na to sodbo, katere pa ne moremo prav

¹⁾ Mittheil. des hist. Vereins f. Krain, 1849, 73.

srečne imenovati, je brez dvoma največ uplivalo to, da je bil Hladnik z Wulfenom vred goreč gojitelj — „scientiae amabilis“, botanike!

Poslej sta si mnogo dopisovala do leta 1805., ko je Wulfen umrl star 77 let. Hladnik mu je pošiljal za herbarij razne kranjske cvetlice, katere je Wulfen pred kakimi 40 leti sam nabiral križem kranjske dežele, a so mu med tem že precèj strohnele. Wulfen je bil mlademu naravoslovcu pravi mentor; pri njem in po njem je dobil ogromno svojo botaniško znanje. Zois ga je na to znanost le opozoril.

Leta 1807. dné 12. svečana je postal Hladnik prefekt na ljubljanski gimnaziji. Poučeval je grščino in naravoslovje. Ko so Francozi zasedli deželo, izgubil je naslov „prefekt“ in bil imenovan profesorjem naravoslovja na „centralni šoli“ v Ljubljani, dné 8. listopada l. 1810. z letno plačo 1500 frankov. Francoska vlada mu ni ugajala, a zadovoljil se je s tem, da ga je pustila v njegovem poslu. Po odhodu Francozov mu je avstrijska vlada zopet poverila profesuro za zgodovino, botaniko in mineralogijo. Postal je tudi začasni prefekt gimnazijski, a leta 1815. dné 15. svečana je bil stalno umeščen. Vlada mu je izrekla priznanje, da je šolo po zopetni okupaciji avstrijski tako hitro spravil v pravi tir, in da je ljubljansko gimnazijo toliko dvignil, da se more meriti skoro z najboljšimi šolami v Avstriji. Kot tovariše je imel med drugimi Zupana, Kalistra, Dolarja; le pesnik Vodnik je bil nemilostno odslovljen. Za velike zasluge v šoli in botaniškem znanstvu je cesar Frančišek I. leta 1818. podelil Hladniku veliko zlato svetinjo.

Ko je leta 1821. dné 20. prosinca deželni guvernêr kranjski grof Auersperg sprožil misel, naj se ustanovi v Ljubljani deželni muzej, bil je Hladnik jeden prvih in najbolj gorečih pospeševalcev te ideje, katera se je pa v dejanje premenila šele leta 1831. dné 4. vinotoka, ko je bil muzej otvorjen.

Po Hladnikovem naporu se je leta 1810. priredil v Ljubljani botaniški vrt, kateremu je bil nadzornik do l. 1834. Pozneje ga je znatno razširil. Šolske počitnice je porabil

največ za botaniška pota. Zadnja leta ga je spremljal Andrej Fleischmann, vrtnar v botaniškem vrtu.

Slaboten in bolehen svoje žive dni je Hladnik zlasti po l. 1820. telesno zeló omagal; zlasti oči so mu opešale. L. 1822. je prosil za vpokojenje, pa se mu ni dovolilo. Trudil se je poslej do zadnjega. Po 40 letnem službovanju je stopil l. 1836. v stalni pokoj. Pa že nekaj tednov pozneje je izgubil pogled. Ko je samo še z levim očesom nekoliko videl, pisal je imenik svojega herbarija z raznimi opombami. Ko je popolnoma oslepel, nadaljeval je to trudapolno delo s pomočjo nekaterih pisalcev in čitateljev in tako sestavil tudi phanerogamski in cryptogamski oddelek. Dokončavši to delo se je od sveta duševno in telesno do cela poslovil. „Storil sem zase in za svoje potomstvo, kar je bilo v mojih skromnih močeh, sedaj moram pa tudi na večnost misliti“, tako je dejal. Vsak dan mu je kak čitatelj čital odlomek iz nabožne knjige in on je to premišljeval. A poleg tega si je dal še vedno kaj čitati tudi iz naravoslovnih del.

Po dolgem bolehanju je umrl za otrpenjem pljuč dné 25. listopada leta 1844. v 72. letu svoje dobe.

II.

Hladnik je ostal do sive starosti prav isti, kakoršen je bil že kot dijak in bogoslovec. Miren, tih, neumorno delaven, samostojno misleč, a pri vsem tem vendar-le odkritosrčno ponižen mož. Govoril je zeló malo celó z najboljšimi tovariši svojimi. In če je sploh govoril, občeval je o svojem predmetu. O kakih javnih odnošajih, o politiki in osebnih stvareh ni rad poslušal, še manj pa o tem razpravljaj. Šola in „scientia amabilis“ — botanika: to mu je bil cel svet! Neki prijatelj njegov, ki ga je pač dobro poznal, voščil mu je leta 1807. za novo leto med drugim tako-le:

In dieser geistig-botanischen Flur

Soll oft Dir Freundschaft begegnen!

Wir können in ihrer Gesellschaft nur

Die schöne Natur

Und unser Dasein segnen.

Ja! ohne der Grazien heiliges Drei,
 Und ohne des Herzens Geschenke
 Ist alles Uebrige, was es auch sei,
 Nur Lumperei, —
 Nicht wert, dass man dessen gedenke!

Wahr, bester Freund! wahr bleibt der Satz:
 „Sunt cetera cuncta vana.“
 Das fühl' ich eben so gut hier in Graz,
 Mein lieber Schatz,
 Wie Du auf Deiner Polana.“

S tega stališča moramo presojati Hladnika kot učitelja, učenjaka in tudi kot duhovnika.

Da je bil Hladnik rojen šolnik, pokazal je že v svoji mladosti. Priznati moramo, da je bil kot učitelj in vzgojitelj popolno na svojem mestu. Pri vsi vnanji nepriljudnosti ga je dičila vendar neka dobrotna ljubeznivost in nenavadna ravnodušnost, katera ga je ohranila mirnega v vseh okolnostih. Njegova graja se je navadno glasila: „Ta in ta ni tak, kakoršen bi moral biti!“ Slučajne hibe mladine ga niso nikoli zbegale, in ker je prav umel svoje stališče, zato tudi nobenemu ni zaupal. V tem je šel celó predaleč, a zle posledice nezaupnosti je trpel le sam. Nekdo pravi o njem: „Zdi se mi, da si je postavil kot prvi smoter spoznati sebe in čuvati sam nad seboj, da se mu kaj človeškega ne pripeti. Pa tudi svojo okolico, s katero je bil v zvezi, je opazoval in premišljal. V tem teženju ga poznamo kot pristnega botanika. Kakor v proučevanju rastlin nobenega, niti najmanjšega znaka ni prezrl, temveč je vse ocenil, tako je postopal tudi presojajoč ljudi. Nobena poteza mu ni odšla; in če koga ni spoznal jasno, preiskaval je dalje. To je bilo morda vzrok, da so mu nekateri očitali radovednost, katera pa se s takim značajem nikakor ne strinja.“

Ker je za naravoslovje ves gorel, ume se, da je svoj predmet zanimivo in z veseljem predaval ter znal učence za svojo stvar navdušiti. Njegovi gojenci so se ga hvaležno spominjali še v poznih letih kot očetovsko dobrega, a trdega učitelja.

Kot učenjak je zaslovel Hladnik kmalu izven kranjskih mej, zlasti med Nemci. Sloveči botaniki so drug drugega nanj opozo-

rili. Dopisovali so mu n. pr. prof. Bernhardi v Erfurtu, dr. Nik. Tomaž Host, osebni zdravnik cesarja Frančiška I., dr. Fr. Wilde, vodja filozofskih studij na Dunaju, dvorni svétnik pl. Reichenbach v Draždanih, feldzeugmeister baron Ludovik pl. Welden na Dunaju, dr. I. Perleb v Freiburgu, Wulfen, Koch i. dr. Ž njimi je zamenjaval rastline za herbarije. Opozoril jih je tudi na nekatere cvetke, ki poprej niso bile znane. Iz hvaležnosti za zasluge so možje, kapacitete v botaniki, po Hladniku nazvali deset rastlin. Host mu je prisodil tri: *Gentiana Hladnikii*, *Scabiosa Hladnikii* in *Salix Hladnikiana*; Reichenbach mu jih je dal pet: *Asterocephalus Hladnikianus*, *Chaerophyllum Hladnikianum*, *Ribes Hladnikii*, *Viola Hladnikii* in *Hladnikia pastinacifolia*; Koch je po njem nazval neko cvetko: *Hladnikia golacensis*, in Biatzovsky je neko drugo imenoval po Scopoliju in Hladniku: *Scopolina Hladnikiana*.

Hladnik sam pa je krstil devet rastlin s sledečimi imeni: *Poa carniolica*, *Aconitum album*, *Ribes Scopolii*, *Sorbus Tommassinii*, *Chaerophyllum myrrhifolium*, *Chaerophyllum silvestre carniolicum*, *Pastinaca Fleischmannii*, *Scabiosa Fleischmannii integrifolia* in *Scabiosa Fleischmannii heterophylla*.¹⁾

Razna inozemska naravoslovna društva so imenovala Hladnika častnim, oziroma dopisujočim članom. In le ti dopisi njegovi, katere je pošiljal ven iz domovine, so se ohranili; žal, da svojega obsežnega in temeljitega prirodoslovnega znanja ni položil na papir. Sicer so se našli po njem nekateri zvezki v rokopisu; a to so neznatne malenkosti največ še iz njegovih dijaških in bogoslovskih let in nekoliko tudi beleške, katere je rabil pri svojih predavanjih kot profesor.²⁾ Šele na stara leta je sestavil popoln

¹⁾ Fleischmann: Uebersicht der Flora Krain's. 1844.

²⁾ Njegovi rokopisi so: a) iz dijaških in bogoslovskih let: *Katechetik*, 1 Bd., *Methodik für Rechenkunst*, *Naturkunde* etc., 1 Bd., *Religionsschriften* (*Predigten*, *Asketik*), *Christenthum* (*Geschichte und Begründung der kirchlichen Macht*); — b) iz poznejše dobe: *Literarische Collectanea* 1802—1804, 6 Bd., *Anatomie der Pflanzen*, 1 Bd., *Mineralogie*

imenik svojih herbarijev, po katerem je posnel Andrej Fleischmann, njegov učenec in vrtnar na botaničnem vrtu, svoj spis o kranjski flori.¹⁾ Mnogo je sodeloval Hladnik pri velikem delu Hostovem: „Flora austriaca“ in Reichenbachovem: „Flora Germaniae“ ter še pri nekaterih drugih sličnih spisih. Inozemski pisatelji se našega rojaka priznalno in hvaležno spominjajo v uvodih svojih del.

Poseben veščak je bil Hladnik v poznavanju različnih vrb (*salix*). Nad dvajset let se je bavil zlasti z njimi in nabral veliko zbirko. Njegove beležke je porabil Host, ki je napisal o tej tvarini l. 1828. dva krasna zvezka „Host *Salix*“.

Čeprav je Hladnik le studiral in rastline nabiral in ni potomcem skoro nič napisal, vendar ga smemo šteti med najbolj zaslužne slovenske može iste dobe. Po njem je zaslovelo, če ne „slovensko“, pa vsaj „kranjsko“ ime med tujimi učenjaki; on je odkril prirodno lepoto in bogastvo kranjske zemlje ter prvi znanstveno uredil veličastno kranjsko floro.

Na Kranjskem so se pred njim bavili s to plemenito znanostjo skoro izključno le tujci. V drugi polovici 18. stoletja sta slovela kot učena botanika zdravnik dr. Ivan Anton Scopoli v Idriji in dr. Baltazar Hacquet v Ljubljani. Malo poprej sta pridno botanizirala ljubljanska jezuvita in profesorja baron o. Frančišek Ksaverij Wulfen in baron o. Jožef Erberg, rodom Ljubljančan. Preho-

(francosko), Botanik (latinsko), Anthropologie, Apollodorus, Methodik, 1 Bd., Naturgeschichte, 1 Bd. Vse to je brez cene! Mitth. des hist. Ver. für Krain, 1849, 86.

¹⁾ Naslov knjigi se glasi: „Uebersicht der Flora Krain's oder Verzeichniss der im Herzogthume Krain wildwachsenden und allgemein cultivirten, sichtbar blühenden Gewächse sammt Angabe ihrer Standorte mit den neuesten auf den botanischen Excursionen vom Jahre 1819 bis 1845 in Ober-, Unter- und Innerkrain und in einigen angrenzenden Theilen vom Küstenlande, Görz und Kärnten gemachten Entdeckungen vermehrt, und nach den natürlichen Familien geordnet von Andreas Fleischmann, bef. Privatlehrer der Botanik, Kunst- und botanischem Gärtner am k. k. Lyceum zu Laibach, etc. etc. Laibach, 1844. Ign. Al. v. Kleinmayr.“ 8°, 144.

dila sta na svojih botaničnih potih skoro vse kranjske planjave in višave. Spremljal ju je njih gojenec mladi duhovnik grof Žiga Hohenwart.¹⁾ Njegov oče je bil posestnik perovskega gradu pri Kamniku. To je bilo navdušenim naravoslovcem letovišče, in od tod so delali svoje botaniške izlete na razne kraje.²⁾ A vsi ti možje so delali največ za inozemstvo; za domačo deželo so si pridobili zasluge le v toliko, da so opozorili učeni svet na nje prirodno bogastvo in mnoge rastline determinirali³⁾, ki popreje niso imele v botaniki določenih imen.

Hladnik se je poslavil zlasti tudi s tem, da je vse svoje dragocene prirodoznanske zbirke izročil novoustanovljenemu deželnemu muzeju ter s tem ustanovi položil močan temelj. Odlikovali so se posebno herbariji, med njimi „Flora carniolica“ in „Flora Germaniae“, katero si je nabavil največ po Reichenbachu. Svoje knjige je zapustil licealni knjižnici. Po Hladnikovem posredovanju se je otela tudi baron Zoisova zapuščina. Rudninske zbirke je kupil deželni muzej za 6000 gld., knjige pa licealna knjižnica za 7000 gld.

Iz vsega tega uvidimo, da ima Hladnik za razvoj rastlinoslovja sploh, zlasti pa na Kranjskem neminljive zasluge. Prevelika skromnost njegova je bila vzrok, da ga Slovenci nikoli še niso dovolj poznali in cenili. No, slave učeni mož tudi nikoli iskal ni! Njemu je bilo dovolj, da se je ob prirodni krasoti in ob svojih zbirkah zabaval in naslajal. On je le delal; slavo pa, katero je zaslužil, uživali so in uživajo drugi, in njegova skromna duša jim jo je brez dvoma rada odstopila!

¹⁾ Grof Žiga Hohenwart se je porodil v gradu Kolovec pri Mengišu leta 1730. in je umrl kot dunajski nadškof l. 1820. Bil je prej tudi jezuit.

²⁾ Jahresheft des Vereines des krainischen Landes-Museums. Redigirt von Carl Deschmann. Laibach, 1856, 9.

³⁾ Scopoli je krstil 45 rastlin, Wulfen 22, Hacquet jedno, Hladnik devet, Freyer dve, Dolinar dve, Fleischmann štiri. — Scopolijevo ime nosijo tri rastline, Wulfen-ovo tri, Hacquet-ovo dve, Hladnik-ovo deset, Fleischmann-ovo sedem, Zois-ovo dve, Blagay-evo jedna.

Po njegovi smrti mu je mladi učenec njegov Dragotin Dežman zložil žalostinko, v kateri ga opeva kot učitelja, vzgojitelja in rastlinoslovca. Kot botanika ga slavi s temi-le vrsticami ¹⁾:

Kranjskih gôr zaklade prej neznane,
Si na svit za dom, za tujce djal,
Obiskaval gromov gole stane,
Kjer kalí le trudno máha kal;
Travc neskončno množico prebiraš,
In lepôt poljà biljk ne preziraš,
Ne utruđi te snežnikov prod,
Da zalézeš skal strmečih rod.

Kaj če domovina ti skazati? . . .
Bil v resnici si slovenski sin!
Slave z zlat'mi črkami kovati
Trebá ni, — si stavil sam spomin:
S cvetkami bo tvoje ime češčeno,
Znamnje, vsako pómlad prerojeno,
Bo po teb' nazvanih cvetk izbor,
Tebi v čast, cvetličar kranjskih gôr!

Kako naj sodimo o Hladniku kot duhovniku? — Povedal sem že, kakšna je bila njegova bogoslovska naobrazba in kak začetek duhovske službe. V njem imamo živo sliko, kakšne duhovnike so vzgajala semenišča v jožefinski dobi tudi na Slovenskem. Bili so duhovniki, a svojega poklica niso dovolj umevali. Studirali so mnogo; a žal, tudi cerkvi sovražna dela. V duhovnem življenju pa so se nagibali k nekemu sumljivemu misticizmu, ki se je skoro v vsakem izprevrigel z jedne strani v laksizem, z druge pa v neznosno skrupuloznost.

Hladnikov va-se obrnjen, zaprt, nepristopen značaj je bil za tako misterijozno duhovno naobrazbo že po naravi posebno vsprejemljiv, in zato ni čuda, da se je popolno uklonil in postal, reči smem, — žrtev sodobnega potvorjenega verskega duha! Postal je duhovnik, a dušni pastir ni hotel postati. Postal pa je uradnik, birokrat; in pedantičen birokrat je ostal do smrti. Duhovska opravila je zvrševal, v kolikor se je strinjalo to z njegovim uradnim poslovanjem. Vladne določbe je interpretiral z največjo tesnosrčnostjo in jih s skrupulozno vestnostjo izpolnjeval; cerkvene odloke si je tolmačil po

¹⁾ „Novice“, II., l. 1844., str. 193.

svoje, da ni prišel s prejšnjimi v nasprotje. Zato je bil pri vladi vedno „persona grattissima“.

Ker se mu je grščina posebno omilila, čital je vsako jutro in večer sv. pismo, zlasti psalme v grškem tekstu. Čital je pa tudi najnovejša bogoslovna dela, katera pa so bila uprav v oni dobi dvomljive vrednosti, zlasti francoska, katera je zaradi jezika posebno cenil. Baval se je največ z prirodoslovnimi deli Schubertovimi, ki reflektujejo na verske resnice.¹⁾ Kanta in enciklopediste je na stara leta menda opustil. Tako berilo je mešal vse vprek vkupe in po tem si delal svoje nazore o svetu, o človeku, o življenju itd. Mislimo si lahko, da so bila ta načela zeló zmedena in nepravilna.

Svoje mišljenje je pokazal včasih v pogovoru s kakim prijateljem. Uspeh njegovega 20 letnega proučevanja vrb (*salices*), dejal je nekoč, je le ta, da je spoznal: vrba in on sta v zelenju, cvetju in usušenju jednaka. Ko je že popolno opešal in uvidel, „da je poslej treba le za dušo skrbeti“, potožil je šaljivo svojemu prijatelju, češ da „metamorfaza ž njim se mora izvršiti, ni drugače“. Take verske refleksije zasledujemo tudi v dopisih.²⁾

Čudno se nam zdi, da je Hladnik vkljub vedni bolehnosti dočakal tako visoko starost in to po tolikih trutih. Ohranil ga je največ njegov temperament, ki se ni dal nikoli spraviti s tira. Bil je mrzel do vsega, gorak le za narodo. Tičal je največ v svoji sobi. Kot prirodoslovec je pač vedel, da je treba spre-

¹⁾ Dr. Med. Gotthilf Heinrich Schubert, Professor der Naturgeschichte in Erlangen: *Ahndungen einer allgemeinen Geschichte des Lebens*, 2 Bd. 1806; *Ansichten von der Nachtseite der Naturwissenschaft*, 1808; *Handbuch der Naturgeschichte*, 5 Bd. 1816 do 1822; *Die Urwelt und die Fixsterne*, 1822; *Handbuch der Geognosie*, 1813 etc.

²⁾ L. 1808. je pisal Hladniku prijatelj in botanik: „Divina doctrina in sapam desiit. Beinahe ist die Religion zur Ketzerei geworden, so sehr ist lebendiges Bewusstsein verschwunden . . . können wir Gottes Acker nicht bauen, so lasset uns wenigstens guten Samen ausstreuen, wo wir nur können. Der Herr gibt sein Gedeihen.“ . . .

hajati se v svežem zraku; a on na stara leta niti sobe ni dal več zračiti.

Lahko umevamo, zakaj so imeli celó najboljše prijatelji nekak strah pred njim. Bil jim je nekaj nenavadnega, čudak v najvišji meri, s katerim je bilo težko občevati. V prejšnjih letih je bil dober prijatelj Japlju, pesniku Vodniku, Ravnikarju i. dr. Ko pa so ti pomrli ali se preselili, ostal je med duhovniki osamelec — „passer solitarius“.

Pri vsi njegovi vnanji odurnosti pa se kaže iz raznih dopisov, da je znal biti do prijateljev jako vljuden, postrežljiv, včasih celó šaljiv: znak, da je pod ledeno skorjo utripalo vendar-le mehko, gorko srce! Morda, ko bi bil dobil Hladnik pravočasno pravega moža, ki bi ž njim mislil in čutil, ž njim se zanimal za prirodo, ogrel bi se i on tudi na vnanje in začel posegati v javnost, slovstveno delovati v domačem jeziku. A zapuščen od vseh je zapuščal tudi sam sebe in si tako zagrenil sivo starost. Te žalostne

usode pa najbrže sam ni zeló čutil, saj je v tem toku odrastel in prebil celo življenje.

V uteho mu je bil le njegov orjaški spomin, ki v letih ni nič opešal. Ako mu je kdo prinesel kako rastlino, prosil je Hladnik, naj se mu opiše, in takoj je pogodil njeno pravo ime. Čeprav slep je v svoji knjižnici sam znal poiskati si primernih knjig.

O kaki narodni zavesti, po kateri se je odlikovalo tedaj že veliko slovenskih mož, v Hladniku ne najdemo sledú. Bil je kozmopolit in to tudi rad poudaril, češ, da veda vse ljubeznivo v sebe oklepa. Za razvoj in napredek narodne ideje ni kazal nikoli posebnega zanimanja, in to brez dvoma po uplivu tujih učenjakov.

Iz vsega tega smemo sklepati, da je bil Hladnik po značaju in znanju pristni biser, toda neobrušen in neoglajen, ali pa recimo bolje: bil je nesrečno, jednostransko obrušen, in zato v javnosti nikoli ni dosegel tistega ugleda in tiste slave, ki mu je sodila.

Jaropolk.

Pa zakliče Jaropolk:

„Jutri pojdemo na lov.
Pridi medved ali volk,
Konec bodi mu gotov!“

Hlapci, stópite pred mé,
Da poskusim vašo moč!
Zoper volčje ni zobé,
Kogar vržem oberoč.“

Hitro mine hlapce smeh. —
Vrže tega Jaropolk,
Vrže onega po tleh,
Kakor je širok in dolg.

Ali jeden reče koj:
„Lahko tebi, ko si mlad.
Pokrepčan život je tvoj,
Hlapce nas pa tare glad.““

„Urno“, vsklikne gospodar,
„Urno v kuhinjo in klet!
Tam povžijte — vse makar,
Pridite le k meni spet!“

Razidó se vsi namah.
Klet in kuhinjo odpró,
Vse, kar stražil je zapah,
Popijó in pojedó.

Prihité nazaj potem.
Jaropolk jim miren dé:
„Zdaj ustreženo je vsem,
Zdaj pripravite roké.“

Bližje, bližje! ha, ha, ha!“
Vrže tega Jaropolk,
Vrže onega na tla,
Kakor je širok in dolg.

Ali jeden reče spet:

„Lahko se pregiblješ ti.
Ti si že prebavil jed,
Mi pa smo od nje težki.““

Jeze se zabliška sev
Jaropolku iz oči,
Zagrmi kot ranjen lev,
Bič zagrabi, zavihti . . .

„Molči, godrnjavi pes!
Vi ste zame strgan škit!
Rod je vaš pohabljen ves,
Bodi lačen ali sit.“

Vsaka gane me krepost,
V roki potolaži bič
I priznavana slabost:
Veden le izgovor — nič!“

Anton Medved.

Družina socijalistova.

(Spisal Ivo Trošt.)

(Dalje.)

V.

Osiveli sodnik je nekega dne zvedel, da je imenovan sodnim svétnikom. To ga je pomladilo za več let, njegovi soprogi pa vzbudilo želje po novi obleki.

Prijatelji so mu namreč izražali pismo, a še rajši ustno svoje častitke; in ob takih prilikah se je gospa sodnikova rada pokazala gostoljubno in lepo damo.

Tržani — na čelu vsem župan in gostilničar „pri belem volu“ — so osnovali novoimenovanemu svétniku v čast slavnosten banket s primerno deklamacijo in običajnimi napitnicami. Vse se je imelo zgoditi v velikem slogu; vsi občinski svetovalci, in sploh, kar se je še smelo prištevati domači inteligenciji, župani celega sodnega okraja, slavni cestni odbor z načelnikom, krajni šolski svet in učiteljstvo polnoštevilno, častita duhovščina domače dekanije, davkarski ter finančni urad, grajščinski oskrbnik s soprogo in hčerko, c. kr. poštar, oba nadzornika užitninske naklade in c. kr. mitničar — vsi so dali moško besedo in priložili — radi — štiri krone za kuvert ter pripravljali obleko in druge stvari za slavnostni večer.

Gospa svétnica je bila po večkrat na dan pri hčerkah učiteljeve vdove, pomerjala novo krilo in Karli snubila Železnika podarjaje: „Z Ido ni nič, vam povem, da ni nič, gospica. In vi imate — denar.“

Rada je deklica poslušala take nasvete in rada mislila na črnolasega, brkastega trgovca; mnogo ji je bilo na tem, da se ne zameri odločni gospej svétnici. Zato je pa tudi pazila, likala in obračala njeno obleko, da je neizogibni avskultant Branik, pozvan za poskušnjo k pomeri, vskliknil: „Kakor Juno, gospa svétnica, kakor Juno; dražestnejše

dame nisem videl niti na Dunaju, niti v Gradcu, milostiva! Kraljica, kraljica . . dražestna, ponosna, veličastna, lepa, prikup . . .“ Z roko mu je morala ustaviti vreclec poklonov; Branik ji je pa poljubil drobne prste. Težko je bilo videti, kdo je bil v tem trenutku srečnejši.

Tudi Planinčeva Ida ni smela zaostati s toaleta.

Dolgi deset večerov je godrnjal oskrbnik, da požgó preveč petroleja, povpraševal, kdo plačuje in ukazuje v hiši; ženski sta pa marno merili, rezali, zopet merili in zopet šivali. Najhujše je bilo, ko je morala Ida moledovati očeta, naj dokupi še toliko in toliko dragega blaga. Mož se je branil, kazal mnogobrojno družino, prazno mošnjo in sto drugih potreb; nažgal si tobak, segel z roko v lase, pa zopet v žep ter slednjič zbral potrebne dvojače: staro-novo krilo je bilo zagotovljeno, in Ida se je s podvojeno marljivostjo učila pesmi-častitke, katere je zložil v ta namen sodiški pristav.

Vsa ogromna družba se je izza bogato obloženih miz pazneje ozrla, ko je stopila ekspeditorica na prag slavnostne dvorane, kakor če bi se bil prikazal sam sodni svétnik, ki bi bil moral po vsi spodobnosti že davno biti med povabljeni.

Vsi so nestrpno čakali, da se vrne župan s prvima svetovalcema, ki so bili šli po slavljena; zakaj tolika družba in tako izbrana jedila ne morejo več čakati. Dočim so v posameznih gručah premlevali navadne fraze, je poštar stopal z Idko roko v roki na drugem koncu dvorane, kjer je bil postavljen majhen oder, ter ji pomagal recitovati najmlajše dete pristavove muze. — Železnika je nocoj, dasi težavno, vendar popolnoma vladal respicijent Weiss, pripovedovaje neke ljubzenske pikantnosti iz prvega službovanja.

Trg pri Kajiri.

„Nje — gospe ne bo!“ se je oglasil župan, brisaje pot s čela; spremljevalca sta pa skrivaje namignila, da je avskultant menda kar nenadoma obolel, svétnik je pa — Bog vedi — morda zastran soproge — nenavadno razburjen.

„Kar peni se jeze“, je šepnil prvi.

„In škriplje, da se ogenj podaje; ne vem, kaj ga je nasadilo.“

Družba se je navzlic vsemu umirila, posedša na svoje prostore, ter zauživala pripravljene in že plačane stvari po spodobnosti in potrebi.

Začelo se je brez reda in nadaljevalo, kakor je bilo začeto. Ko se je pol ure pozneje skrivoma pomešal med goste sam slavljenec, so nekateri že streljali s šampanjcem, drugi so šele precejali juho. Slavljenec se je približal čaši, ki je bila namenjena slastnim užitkom prestrašenega mitničarja, zahvalil župana in vse navzoče na dokazih tolike ljubeznivosti ter sklenil z obžalovanjem, da vsled rodbinskih razmer ne more dalje ostati med prijatelji.

Po teh besedah se je lotila silna skrb vseh povablencev. Kar zgrnili so se okoli svétnika in hoteli vsi hkrati vedeti, kaj se je zgodilo; mitničar se je pa v tem srečno preril iz te gneče do najbližjega kozarca ter privezal dušo z njega vsebino in pa z besedami: „Na! Saj me stane štiri krone.“ Kopa, obdajajoča starčka svétnika, se je šele razgrnila, ko je oskrbnikova Ida z Belčevo pomočjo stopila na oder ter v vzvišenih besedah slavila slavljenca, kolikor ji je dopuščal spomin in kolikor je umela šepetanje svojega kavalirja.

Adjunkt je za Železnikovim hrptom na prste skandiral deklamovane verze, dokler ni Ide popolnoma ostavil spomin.

Med burnim ploskanjem, klicanjem in trkanjem s kozarci je Ida skočila z odra nalik lahki srnici, in ne videča razmišljenega kavalirja, hotela naravnost k očetu, pa jo je ustavil Železnik ter ji najsrčneje častital na tolikem uspehu, za njim pa še vsi drugi.

Še prej nego je slavljenec končal zahvalo, je župan dregnil Belca, češ: „Stori

vendar, kakor si obljubil!“ In Belec je prejel od župana zavitek, v katerem je zabliščal krasno okovan, z rudečim plišem prevlečen etui, v njem pa srebrna, bogato pozlačena kupa. S kratkimi besedami je Belec namestu župana v znak hvaležnosti podaril kupo novoimenovanemu svétniku. Zazvenčale so čaše; šampanjec, refošek, teran je jel teči v grla in po mizah; slavljenec je pa brisal solze in stiskal roke na vse strani.

„Lahko se joče“, je pripomnil mitničar bližnjemu sosedu; „mi smo že jedli in pili, pa še bomo — saj smo tudi plačali, on pa mora domov k bolni gospej, ka-li. To ni karsibodi.“

„Ej, ej“, odkimal je sosod in izlil vase poln kozarec.

Svétnik je odšel; adjunkt in župan sta ga spremila, drugi so samozavestno nadaljevali začeto „delo“. Komaj so se zaprle za njimi duri, so se ujeli vsi obrazi v radovedno vprašanje: „Kaj je gospej svétnici?“ In ona svetovalca, ki sta bila z županom, sta se le z velikim trudom ubranila povedati, kar sta slišala; zakaj po njih lastnem zatrdilu nista videla nič, ker je bila v veži sodnikovega bivališča le tema. Samo oni skrivnostni, šegavi posmeh je tolmačil vsem, da se je zgodilo nekaj nenavadnega.

„Kje je pa Branik?“ je vprašala davkarica, in njeno lice se je skremžilo v vele-pomenljiv, nevšečen smeh. Nihče ni vedel odgovora; davkaričino svileno krilo je pa šumelo okolu miz do jednega onih svetovalcev. Sklonila se je k njegovemu ušesu in dejala: „Kaj ne, da je avskultant pri sodniku?“

Mož je molčal; rudečica na čelu je izdajala njegovo zadrego, veselo oživele oči pa njegov ponos, da tako intimno govori z njim odlična dama. Ona je vedela, da zmaga.

„Saj je bil pri njej — on je bil pri svétnikovi gospej! Kaj ne da! — O, sem vedela. — Me ženske!“

„Tako bo, tako, gospa, tako. Ta sramota, pa prav nocojšnji večer!“ — Davkarica mu je še stisnila roko in hitela, ruto držeča na ustih, mimo vseh radovednežev k soprogu.

Vsakdo je moral videti in slišati, da nosi svilo.

„Hm, hm“, se je nasmehnil davkar. — „Hm, take ste! — Nista imela otrok — hm! Take ste! — Pij no, Fani; jutri ali pojutrišnjem se zgodi pri nas kaj takega! — Ti si —.“

„Ti si puščoba, Franjo, ne zameri!“ — Okusivša teran, je položila njemu roko na ramo in pošepnila tajnostno: „Kdo ve, kam pobegneta?“

„Kako? — Pobegneta! — Ti veš, Fani? — No, dragica, potem si vedela tudi vse drugo . . . Ženske ste danes kakor luna.“

Davkar je začel govoriti glasno, še preveč glasno, ona ga je mirila z očmi, z jezikom in mu slednjič celó z roko mašila usta. Kar se odpró duri, na pragu se prikaže župan, za njim adjunkt, potem pa avskultanta Branika skokonoga postavnost. Z županom sta bila v živahnem, a tihem pogovoru.

„Verjemite mi, gospod župan, da ji je toliko kolikor meni.“

„Torej vzrok?“

Avskultant se je sklonil naprej, potem nizdolu k županovemu ušesu in povedal. — Tolsti obraz se je lastniku „belega vola“ in zagorskemu županu nategnil v dolg: „A-a-a“ in potem: „O-o-o! Ko bi vedela! — Ko bi samo slutila! Že tri dni nosim pismo v žepu — veste: pismo na vašo pritožbo, gospod avskultant —: za lepo ženo stori človek marsikaj, ne?“

Branik je odkimal, a brez zadrege, ter vprašal:

„In v pismu?“

„Da je oskrbnik odstavljen — na cesti brez vsake pomoči — s štirinajstimi glavami brez ženine in svoje. Jaz sem se prestrašil tolike bede in bojim se trenutka, ko mu to povem; doslej nisem hotel radi nocojšnjega večera, in vas prosim, da molčite.“

„Saperment, ko bi to vedela gospa Fani — nocojšnja svétnica, he-he —, še nocoj pride k nam se osvetit oskrbnikovki za njeno pusto sumničenje.“

„Kaj? Da bi prišla?“

„Vem, da —“

„Staviva!“

„Koliko?“

„Jaz ali vi plačava nocoj dve buteljki jeruzalemca — najboljšega, kar ga imam pod streho.“

„Dobro!“

„Velja!“

Segla sta si v roke, in avskultant je ostavil družbo.

„O, ta Železnik, kako je zopet ljubezniv z menoj!“ je vskliknila Ida, ko se je vrnila k roditeljema.

„Izvrsten človek, to sem jaz vedno trdil, Ida; on razume današnji svet — on razume socializem. Tudi si bo gotovo pomagal v boljšo bodočnost. — To vam vedno poudarjam, otroci moji: ne zabite, da ste ljudje in da imate pravico živeti na svetu. Svet je za milijonarje in nemaniče. To je naravna in božja postava.“

Poštar je takoj po dovršeni uradni izročitvi darila poiskal svojo Ido, primaknil stol nekoliko bliže, napolnil kozarec s teranom in pomagal — seveda le na videz — mlatiti, da je zasebna lastnina največja krivica. Sam Rousseau jima je bil le mokra cunjca.

Gospa Lina se je naslajala z mastnim piščančevim bedrom ter se pridno ozirala v kozarec. V takem položaju ji je bil socializem še prebavljiv, sicer bi moža ozmerjala in ga poslala pestovat . . . Ida je poslušala Belca, ozirala se včasih v očetovo brado in se od tam dosledno trudila, da bi uzrla Železnika. A kakor nalašč je bil nocoj z respicijentom na takem mestu, da je ni mogel videti in ona ne njega drugače kot — v hrbet. Dasi je silno vihala mali nosek, kar ji je bila mati razodela namen in uspeh zadnjega njegovega pohoda ter se spretno ogibala njegovega pogleda, vendar ga ni mogla pozabiti. „Kaj se briga zame?“ je vpraševala ponosno, na tihem pa si je morala priznavati, da je njegovo početje sicer naglo, a odkrito.

V dvorano stopi avskultant Branik, ob njegovi roki krasno opravljena svétnikova soproga, za njima svétnik.

Odbornik, ki je bil prej z županom na svétnikovem stanovanju slišal ropot po sobah in jezne besede ter spoznal Branika, ko je tekel kar razoglav na cesto in po cesti dalje, dalje — se je menda vsled neprevidnosti prav neusmiljeno ugriznil v ustnico; davkar je pa dejal: „Fani, tvoja slutnja je bila resnična; glej, k nam sta pobegnila!“ — Davkarica je pomaknila stol strani in krožnik več nego za potrebo — daleč od soproga.

Oskrbnikova Lina je tedaj, ko je spela bogato oblečena svétnica mimo nje, imela toliko opraviti s piščancem, da ni mogla reči niti: bob! — pa joj! — Gospa svétnica — Mimi — je izbrala sedež nocoj uprav nasproti njej, njeni Idki, soprogu in Belcu. Umikajočim se gostom je velela mirno, naj ostanejo, in z elegantno ročico tapljala po mehkem naslonjalu.

Župan je skrivaje stisnil Braniku v roko nekaj svetlega, vstal in začel vrsto napitnic; improvizirani kvartet med samimi gosti je pa dostavljal običajni živio slehernega govornika: „Kol'kor kapljic, tol'ko let“ — ali pa: „Mnoga leta srečni bili!“

„Gospa svétnikova! — smo slišali, da vam je bilo nocoj že slabo; hm! Človeku — pride — kmalu kaj“, je začela Lina po končanih dveh napitnicah, samo da prekine neznosni molk.

„Ne slabo, ne; človek vidi preveč uboštva in pa preveč puhle ošabnosti na svetu. Gotovo ste, gospa oskrbnica, že sami izkusili kaj takega!“

„O, izkusila, izkusila — prav gotovo: — tu je začela nemški — pomislite, pri nas je toliko otrok — mein Gott!“

„In tako malo kruha.“

„Ne, hvala Bogu, — kruha je že še za sproti, a drugega le bolj po malem.“

„Pa bo še manj, verjemite, ko bodete — ko ste že — brez službe; o tedaj bo še manj — prav nič. Pa oprostite! Menila sem, da že veste to, gospa oskrbnica, gospa Lina.“

S posebno slastjo je poudarjala te besede in posebno ljubeznivo pogledovala, kakšne posledice se pokažejo na licu njene izbrane žrtve.

„Ka-a-aj? Kako-o-o? Gospa Gerichtsrath — svétnikova — kaj ste rekli: brez službe — zopet! Kdo nas je odstavil?“ sta hitela on in ona; Ida se je pa zabavala z Belcem.

„Ne vznemirjajte se, prosim; morda še ni res — sem le tako nekje pobrala.“

„Pa pripoveduješ take marnje, Mimi, bah!“ jo je posvaril soprog; ona se mu je samo najivno nasmehnila liki otrok, ko načini budalost, pa je dregnila Branika pod mizo in zašepetala prav na njegov krožnik: „Hvala lepa, da ste stvar dognali; meni je to usluga, kakoršne ne zabim. — Te reve da bi se šopirile na slavnosti mojega soproga! In ta poštarica in ‚spe‘ je celó deklamovala neke neslanosti, pa bi jo bila jaz morala poslušati, da bi me jutri obirale in vso družbo. ‚Le glejte, kakšne toalete!‘ — Mene je hotela prekositi, reva!“

Družba je bila vedno glasnejša, petje brez konca in kraja, pogovorov pa javnih in skrivnih povsod. Le oskrbnik je molčal in še hitreje otepal viržinko ter se oziral za izgublajočim se dimom. Jel je siliti na odhod.

Improvizirani kvartet je opravljal svojo nalogo tako vstrajno, da je začela gospo Lino boleti glava; pravi vzrok, da se je oskrbnik poslavljaj, pa je bil, kakor je trdil sam, da mu je jutri mnogo posla.

Slavljenec je še posebej zahvalil Ido za krasno deklamacijo in jo spremil do vrat. To zmešnjavo je uporabil tudi Železnik, da se je vsaj hipno oprostil Weissovih spon, smuknil za deklico na hodnik ter se ji pridružil:

„Gospica, ali je res med nama vse pozabljeno?“

„Sami ste hoteli in rekli in pisali.“

„Tako srčno obžalujem in bom obžaloval.“

„Dokler vas spet ne pograbi muha. Vi možki menite, da je ženska takoj koga drugega, ako ga nekoliko lepše pogleda ali celó sprejme od njega darilo. To je naša zabava. Glejte, danes sem dobila pismo od prijateljice iz mesta — pa, tukaj ga ne bodete utegnili brati; nate je in berite doma, da ne bodete mislili, da vas ne maram, vaša Ida.“

„Res, Idka? Kaj poreče poštar?“

„On je neumen; to sem mu že povedala, kakor ti znano, Julče! Zakaj pa ne prideš včasih gori k meni? Tako dolgočasno je v uradu cele ure, cele dneve . . .“

„Sem v prepiru s poštarjem, ne maram.“

„V urad sme vsakdo; ne bodi no —.“

„Železnik? Ida?“ Weiss in Belec sta bila za njima, takoj v ozadju pa oskrbnik s soprogo.

„Sedaj smo prosti, hvala Bogu, te prostaške, prisiljeno-ohole navlake.“ Izgovorivša te besede se je ozrla svétnica po navzočih, in nihče ji ni pritrnil.

Ob 11. uri so došli po županovem povelju skrivaj naročeni godci-tamburaši iz soseščine.

Belec je nagovarjal Ido, naj ostane pri plesu, a je ni pregovoril. Vrnil se je sam in plesal vso noč. Tudi slavljeneč se je zasukal nekolikokrat, a še rajši avskultant Branik z njegovo soprogo.

Na vshodu se je že danilo, ko je veliki hlapec Jure „pri belem volu“ obračal koleslje tujih udeležencev ter pomagal Jožetu v tem-le dvogovoru:

„Jože, sivobrati oskrbnik, kakor pravijo, bo poslej imel na dan štiriindvajset prostih ur in nič plačila. Lahko bi nama kaj pomagal v hlevu.“

„Saj ni za nič več: na plečih šestdeset let.“

„Na glavi pa štirinajst — če ne več — drobljancev, med temi nad polovico takih, ki ne znajo drugega, nego ham-ham.“

„Tudi odrastli niso boljši: Oskar je vse poskusil in ni nič; — Vera — ni nič — še za kravjo deklo ni, in Ida — ni — ni —.“

„Ni, kakor za poštarja.“

„Prav govoriš; sila jih bo učila delati; Jure, midva že znava. Pa pravijo: gospôda — gospôda! Jaz ne menjam.“

„Vrag vzemi vso gospôdo!“

„Ne, ta-le bradač ni bil slab. Ko je govoril o delavcu in trpinu, tedaj mi je bil všeč. Tudi jaz bi rad, da bi denar razdelili. Potem bi bilo še kaj za pijačo, saj sicer je jako slaba. Kaj bo tisto, ako mi kdo vrže desetico! Ako bomo delili, tedaj dobimo kar stotake, pomisli, stotake.“

„Jaz vama bom dal stotake, zaspanca zaspana! Kaj kvasita? Ali vaju gospôda pošteno ne plača? In pa kakšna gospôda smo? Ali nismo sami kmetje?“ Tako je zarohnel nad njima župan iz sosednje vasi ter zmešal hlapcema sodbo o gospôdi.

Naslednji dan je bilo v Zagorju precèj kislih obrazov več kakor po navadi; največ seveda v gradu pri oskrbniku, a teh ni povzročila sinočna veselica. Župan je Fridriku Planincu dostavil pismo knežjega vicedoma, ki je trdil, da je vsled premnogih pritožeb prepričan o njegovi nesposobnosti in tudi nezvestobi; zato je prisiljen iskati novega oskrbnika in njemu odpovedati stanovanje v dveh tednih; knjige, uradne spise, pogodbe in denarje mora izročiti grajščinskemu poverjeniku, ki pride v Zagorje v nekoliko dneh.

Mati in otroci so zagnali strašen jok, županov sel je zbežal, Planinec je pa klel, tlačil tobak v pipo, pa zopet iz nje, grozil s tožbo, klical na pomoč sv. Petra in vse svetnike, a ti so ga toliko poznali v stiski, kolikor on nje v boljših časih; poudarjal je vso svojo pravico do življenja na svetu, a kaj bo vse — proti sili?

Mati in otroci so popraševali: „Kam, kam sedaj?“ — In jok, le jok je bil odgovor.

Tri tedne pozneje je prišel vicedomov poverjenik. Ko je videl, da ni stanovanje oskrbnikovo še izpraznjeno, šel je k županu. V nekoliko urah je bila vsa Planinčeva lastnina na planem; celó najmlajši dojenček je brcal in vekal v zibeli na cesti, in klavir — spomin srečnejših dnij — je molel vse tri noge v zrak.

Ljudje so se ustavljali, ogledovali opravo in pa žalostne obraze in zopet odhajali mrmraje: „Hm! je že kaj osleparil; knez je dober. To ni brez vzroka.“

Tisto popoldne odpraviteljica Ida ni pokazala niti noska iz pisarne; sramovala se je bede, v katero so zabredli njena roditelja, bratje in sestrice. Občina se je branila jih hraniti celó za nekaj dnij — za gotove novce. Silili so jih že orožniki strani iz kraja.

Ida je bila zadovoljna, da je domači niso klicali s seboj; Belec jo je pa rad imel v uradu.

(Dalje.)

Iz našega kota.

(Povest. — Napisal Podgoričan.)

I.

Pred kakimi štiridesetimi leti v našem Središču ni bilo tako prijazno, kakor je dandanašnji. Stalo je nekaj lesenih koč, košate seči so stezale trnite veje ob blatni cesti, in na mestu, kjer je sedaj pošta in lepo keg-ljišče, torej ravno pod to veličastno hruško, ki še dandanašnji mogočno kipi nad vasjo, stalo je ozko, štirivoglato, zidano poslopje brez oken, s kopičasto streho, prav podobno kakej smodnišnici, Štempiharjeva štacuna.

Ni kdo ve kako staro poslopje. Komaj deset let prej jo je sezidal Štempihar. Krošnja, s katero je hodil od vasi do vasi, začela ga je žuliti po hrbtu in še drugih težav in sitnostij je bilo dosti, zato si je postavil to zgradbo in odprl štacuno.

Ljudje so se mu smejali, kakor se večkrat.

„I-i, kaj bo neki prodajal? I-i, komu?“

Napeljal ni dosti v malo štacunico; nekaj soli, sveč, mila, pipecev, trakov, „duš“ in take drobnjave, malo več kakor je mogel spraviti v krošnjo. Po gornjih policah se je v prvem času nabiral prah.

V desetih letih pa je bila štacunica natlačena do vrha in mošnjiček napolnjen.

Ljudje, ki so se izprva porogljivo smejali, zahajali so pridno v štacuno in v nekaj letih nanесли pri krajcarjih toliko, da so Štempiharja podstavili in napolnili štacunico do vrha z blagom.

Res so bili jedenkrat tatje vzdignili strop in pobrali kolikor so mogli, toda ljudje so kmalu zamašili luknjo, ki so jo bili naredili tatje v Štempiharjevem žepu, Štempihar je bil pa luknjo v stropu.

Tako je bilo skoraj vsega dovolj, samo prostora ne.

Štempihar je včasih pomišljal, ali bi poslopje vzdignil in razširil, da bi spravil več blaga pod streho.

Kvišku? Kako? Saj je bilo že sedaj stolpu jednako! Potegniti ni imel kam, zakaj okoli ni imel toliko prostora, da bi smel iti okoli poslopja.

Sosed Kadunjec pa tudi ni dal blizu, da bi ga mogel nagovoriti za nekaj sežnjev sveta, katerega bi bil rad dobro plačal, zakaj Kadunjec se je gotovo vsak dan dvakrat pokesal, ker je bil odstopil Štempiharju svet za štacunico, kjer si Štempihar na tako lahek način dela denar.

„Oj-te! oj-te! Mar bi bil jaz sam odprl tukaj štacuno!“

Kadunjcu se seveda ni sanjalo, da je treba poleg štacunice še nekaj vatlov pretkanosti in precejšne mere široke vesti.

Štempihar je bil čimdalje bolj nevoljen v svoji tesni štacunici. Okoli je bilo toliko prostora, sam se je pa zaradi tesnobe komaj gibal.

Kadar je stopil na prag, bodla ga je v nos visoka seč, še bolj pa v oči prostrana cerkvena ledina tje do šole in cerkve.

„Oj, kaj bi se dalo vse tukaj postaviti!“

O, seve, ko bi se dal ta svet tako zastonj spraviti, kakor se stisne recimo — kaka rutica, kdaj bi bilo že Štempiharjevo!

Tako pa, kakor vemo, odtrga se cerkveni svet tudi za denar težko.

„Ko bi bil ta svet naš!“ vzdihnil je dostiokrat Štempihar pred kakim farovškim človekom, ki je prišel v štacuno.

In tako je nekega poletnega dné stal Štempihar na štacunskem pragu in zopet poželjivo gledal čez seč ledino in jo meril z očmi po dolgem in širokem.

Oj, kako divne misli in kaki načrti so se mu porajali v duši!

Takrat pa pride po ulicah — sedaj jim pravimo: rožne ulice — od Malevasi brhka Stoklasova Micika in zavije k štacunici. Štempihar se ji je umaknil, in Micika je sto-

pila v štacunico, kjer je Štempiharjev sin Francek previjal in ščipal sladkor, katerega je bil natehtal oče; zdela se je namreč sinu teža preobilna.

„Koliko neki more škoditi ljudem pičla vaga! Kaj se more poznati nekaj drobtinic? Za dom se pa vedno lahko ujame sladkorja po potrebi“, mislil si je sin in dostikrat hodil ščipat sladkor ali kaj drugega.

„Pol unče sem ali tje!“ dejal je stari sam pri sebi, ko je opazoval sina. „Ljudje lahko pogrešé — pretehtati itak nimajo kje — za dom se pa vendar nekaj privaruje. Je pač res: Jabolko ne pade daleč — —.“

Na Micikin pozdrav fantek ni odgovoril, le pogledal jo je izpod čela in zarudel do las. Sladkor je brž pospravil.

„Kaj bi rada?“

Micika postavi jerbas na mizo in začne pripovedovati. Francek molčé pripravi blago in le sedaj in sedaj jo pogleda izpod čela bodeče, pohlepno.

Včasih mu splava pogled do očeta, ki je na pol obrnjen gledal v štacuno.

In tako je stari videl, kako je njegov Francek navrgel Miciki zavojček sladkorčka, katerega Micika ni bila naročila, niti plačala.

„Pa še pridi!“ reče Francek odhajajoči Miciki in stopi na prag, da jo spremi z očmi vsaj še nekaj korakov.

„Pa jo gledaš, kakor bi bila kdo ve kaj! Varuj, da očij ne izgubiš!“ vščipne ga oče.

„Stoklasova je! — Stoklas dá iztržiti za pol vasi! Človek jih mora imeti rad vse, tudi Miciko!“

„Kajpada, Miciko! Kakor bi bila kaj drugačna kakor so druge ženske!“

„Stoklasova je! — Stoklas nam dá iztržiti za pol vasi, župan je in —.“

„Reci, da rad za ženskimi gledaš!“

„Ne morete mi očitati nič hudega. In kaj sem mislil reči? Stoklas je župan in ključar cerkve sv. Roka.“

„Ključar? Da! Častna služba in častitljiva!“

„In vplivna! Njegova beseda nekaj za-
leže pri našem župniku. Glejte ta svet!“

Stari se ozre po ledini.

„Menite, da Stoklas nima besede pri tem svetu? Menite-li, da bi nam škodilo prijateljstvo Stoklasovo? In ko bi on privoščil jedno besedo, dve, tri, in bil bi ta svet naš, samo naš?“

Stari ga pogleda.

Sam ni verjel, da bi mogel misliti sin tako daleč, kakor se je šele sedaj posvetilo njemu.

„Fant, izreci, kar misliš! Zdi se mi, da nisi neumen. Sediva; sedaj itak ni nujnega dela.“

Sedeta na klop pred štacuno.

„Star sem štiriindvajset let, čas je že, da mi neumnosti ne očitate več!“

„Je že prav! — Le povej, kar si mislil.“

„Mislil sem, da bi nam Stoklas prav lahko pomagal do te zemlje preko seči. — Župan je in ključar! Treba ga je dobiti na našo stran! In pomagal nam bo rad, gotovo rad, saj ni hudoben mož! In ta njegova hči, ki je bila sedaj tukaj, je tudi dobro dekle.“

„Za njo ti je, kaj ne? Opazil sem že davno in videl, česar ti ne misliš. Da, ta svet! Stoklasa moramo pridobiti, ker potem dobimo morda tudi ta prostor. Župnik je star gospod, njega že pregovorimo.“

Stari se zamisli v svoje načrte, katere je že tolikrat sestavljal; ali šele danes mu je pokazal sin, kako naj si jih priredi.

Francek se kmalu umakne v štacunico, kjer je imel opravke s prihajajočimi.

Štempihar je bil tedaj mož pri petdesetih letih; sicer je bil na videz vsaj deset let starejši. Postaralo ga je: pičel živež, hoja prek dežele in pa težka krošnja, katera je cijazila njegov hrbet več desetletij. Doma iz skromne kočice, kjer so znali slamnikarstvo, napravil si je bil s prvim denarjem krošnjo; krošnjo pa je napolnil pri ljubljanskih kramarjih z različno preležano robo in hodil po zakotnih krajih naše dežele na dolenski strani ter ponujal svoje blago po selih in seliščih, od kmeta do kmeta, hvalil, prodajal drago in stradal.

Imel je srečo.

Ljudje, ki takrat še niso za vsak gumb letali v mesto kakor dandanašnji, izbirali so

radi pisano blago, katero je prinašal kramar Štempihar v vas, ter tudi plačevali dobro, saj niso vedeli, koliko velja vsaka stvarca drugod.

Tako so se nabirali krajcarji, potem pa zrno do zrna.

Z vsako krošnjo je bil Štempiharjev pas obilnejši in čez nekaj let je kupil Lipenčanovo domačijo v Stranski vasi, kamor se je preselil z vso družino, kočo je pa prodal.

Ljudje so pa dejali: „Dobro si je pomagala!“

Štempiharju seveda še ni bilo dovolj. Krošnjarenje mu je donašalo novcev, zato še ni del krošnje pod streho.

In čez nekaj let je pretental Štempihar Kadunjca iz Središča za košček sveta poleg ceste, kamor si je postavil štacunico, ki mu je bila v malo letih pretesna, da si je želel na večji prostor bližje h cerkvi, na prostrano cerkveno ledino, zakaj vedel je: „Večji ribnik, večje ribe!“ Premišljeval je nekaj dnij, kako bi se lotil te stvari, da bi mu šla gladko in naglo izpod rok.

V duhu si je bil že vse preračunal, koliko bo imel dobička, ako si postavi na tej ledini prostorno hišo z gostilno in prodajalno, kamor bi zahajali ljudje cele doline kupovat in pit.

In sina bi oženil. Dobil bi mu pridno, umno gospodinjo in petično. In četudi je poznal marsikatero dekle, ki bi bila prav njegovemu Francku, vendar se mu je zdela najpripravnejša Stoklasova Micika, ki je tolikrat prihajala v njegovo štacunico in za katero je imel njegov Francek tudi vsaj pol očesa... In pa? ... Stoklas je bil župan in ključar sv. Roka, vpliven mož, čegar beseda je nekaj veljala.

„Ako pojde po sreči, ubijem obe muhi najedenkrat!“

Dobro je bilo, da so imeli Stoklasovi gostilno. Zato si ni nihče posebnega mislil, ko je nekega popoldneva Štempihar meril pot do Malevasi ter krenil k Stoklasovim.

„Mož si ga bo privoščil! Oh, ko bi si ga nas jeden mogel ob tej vročini! Dopoldne doma v senci trak meri, popoldne se mora

vsled prevelike utrujenosti okrepčati in odpočiti! O-o, seveda, vsak bi tako!“

Tako so govorili tisti, ki so ga videli stopajočega v Stoklasovo vežo.

„I-nu! Si tudi ti jedenkrat prišel pogledat? Tako! Tako!“ pozdravi ga Stoklas.

„Ni treba samo doma čakati nas, da pridemo v tvojo štacuno, tudi tebi se spodobi nas obiskati.“

„Oh, kolikokrat bi prišel, če bi le mogel, pa ni časa in ga ni“, je lagal Štempihar. „Danes sem vam moral vrniti, ker vi tolikokrat prihajate k nam!“

„Tako! Vsaj obresti od našega denarja nam prinesi nazaj!“

Kmalu je bilo vino na mizi.

Štempihar je pokušal in pil kislega Bovelčana iz Stoklasove kleti ter ga hvalil.

In beseda je dala besedo. Skoraj sta se živahno razgovarjala.

„Oženil bi sina, pa ne vem, kako. Ženske nam je treba v štacuni.“

„Izberi mu katero, pa bo, če si je ni ravno izbral sam.“

„Ravno to je! Pa bomo že videli! O, da: mi bi si zelo pomagali, ako bi imeli prostornejšo prodajalnico, da bi imeli več blaga, zraven pa še gostilno. Ujelo bi se nekaj pri vinu, nekaj pri žganju.“

„Dobro si si opomogel; kdo bi si bil nekda mislil!“

„Precèj; pa še več bi si lahko, prav lahko, ako le ti hočeš. In nama bi bilo prav obema, meni in tebi. Ti imaš hčer, jaz pa sina. In jaz vem, da se moj Francek in tvoja Micika rajša vidita, kakor je sicer navada.“

„Saj se mi je zdelo! — Vsak hip je odpravljena v Središče. — Za vsak gumb leti v štacuno! — O-o, le čakaj, punica! Strahovati jo bom moral.“

„Zakaj neki? Pusti, da le ni greha! Nazadnje pa že midva rečeva: vzemita se! O, da bi le mi imeli prostornejšo prodajalnico, kako bi se nam dobro godilo!“

„Pa si jo sezidaj, denar imaš!“

„O, kaj denar! Zadosti ga imamo, hvala Bogu; toda veš, Stoklas, prostora ni, prostora!“

„Prostora? Čudno! Za denar dobiš vse!“

„Prav praviš: za denar se dobi vse! Pijva!“

In čez nekaj hipov je nadaljeval:

„Lej, tako-le včasih sedim pred štacuno in gledam čez seč ono prostrano cerkveno ledino. Pa si mislim: glej, kaj bi se dalo tam-le vse pozidati! Zemlja sicer ni veliko vredna, rodi ne veliko, ker je ilovičasta in celó močvirnata, toda za stavbo — kakor nalašč! Od vseh strani se stekajo k njej steze in potje! O-o, tukaj se lahko naredi — zlata jama.“

„Meniš?“

„O-o, da bi le jaz mogel do tega sveta! Pa kaj bi jaz? Sin moj bi užival in žena njegova — moja hči — prava hči — tako bi jo ljubil jaz! In kaj bi oprezoval: naravnost ti povem, zakaj sem prišel k tebi. Sama sva. Lahko se pomeniva iz očij v oči, prijateljsko in pametno, saj sva moža, in ako bi ne bilo nič, nu, tudi prav! — molčati znava in zato ostaneva še vedno prijatelja.“

„O-o, kajpak! — Prijatelja!“

„Poznaš me od mladega . . . Premogel nisem ničesar — — dostikrat nisem imel kaj jesti. — S prvim denarjem, ki sem si ga prislužil s slamniki, kupil sem krošnjo in nekaj blaga ter začel — kupčijo. Imel sem srečo — hvala Bogu! Ljudje so radi kupovali od mene, in potrošil tudi nisem kdo ve koliko; ljudje so dobri, dajali so mi radi jedi in prenočišča — zastonj! — za božjo plačo. Imel sem vedno več. Lahko sem kupil Lipenčanovo domačijo — in postavil si tu štacuno, kjer jo imam sedaj. Veš, prazna je bila v začetku, a sedaj? — hu! ni prostora! — vse polno do vrha! In sina imam, sina, ki je vreden zlata. Pa rojen kramar! Vsako reč ti prodá pol dražje — pri vatlu mu pomaga palec, pri tehtnici mezinec! — Mojster je, — prav vesel sem ga! Namenil sem mu zato štacuno — drugemu pa domačijo. Star je dovolj. Mislil sem že in mislil, kje in kako bi ga oženil, da bi bilo prav — samo to me je jezilo, ker imamo tako majhno štacunico, da nimamo kam po-

„Dom in svet“ 1898, štev. 10.

staviti bale, ki bi jo morda pripeljala nevesta. Sosed Kadunjec, ne vem kdo ga je tako nadihal, pa tudi za nikak denar ne odstopi sveta.

Dalj časa pa že opazujem, da se imata moj Francek in tvoja Micika rada, prav rada, tako, da sem sklenil snubiti jo za svojega sina. Veš, dobro ji bo, samo če bi bilo več prostora. Pa sem si mislil: Stoklas ne bo branil sreče svoji hčeri. Hčer mi dá in prostor za hišo in štacunico.“

„Ko bi imel kje pripravnega!“

„O-o, ni boljšega, ni pripravnejšega, ni lepšega kakor je ona cerkvena ledina nasproti moji štacuni. Lej, gospod župnik so stari, Bog jim daj dolgo življenje, ti si ključar cerkve sv. Roka, imeniten mož, gospodar cerkve in sveta okoli nje. Tvoja beseda ni kar tako, kar ti rečeš, obvelja.“

Pa sem si mislil: Sina oženim, Stoklas mi dá hčer, od cerkve pa dobimo — kajpada ne zastonj — kos one ledine — in tam postavimo novo prostorno hišo s štacuno. Ali ne?“

Stoklas reče s premislekom:

„To so velike reči!“

„Svoji hčeri ne boš preprečil sreče. Ti si oče. Vem, da se ne moreš premisliti in odločiti v tem hipu, toda čez dva, tri dni, jeden teden, mislim, da boš že vedel. Moj sin vzame tvojo hčer — njena sreča — tvoja sreča — potem pa dobimo oni svet.“

Stoklas se ni mogel odločiti précej.

„Čez nekaj dnij ti povem, kako se odločimo.“

Štempihar zavije pogovor na druge reči in ko je popil, odide.

Ob tednu, ko se je peljal Stoklas k svojim opekarjem na Ratike, ustavi pred Štempiharjevo štacuno in pomigne Štempiharju:

„Sedi na voz!“

Ko prideta iz vasi, je pridrževal Stoklas konja, da je korakal prav počasi, ozrl se okoli in začel:

„To stvar sem si premislil in mislim, da bo prav, da se tvoj sin in moja hči vzameta. Drugo se naredi. Nekaj dote ji dam

in župnika pregovorim. Natančneje se še pomenimo, ako ostaneš pri tem.“

„Kajpada, samo prosim te, molči, da so-
sedje ne zvedó najinih nakan, da se kako

ne pokvari stvar. Saj veš, da je nevošč-
ljivcev veliko. Ustavi! Tu je roka!“

Štepihar se je vrnil zadovoljen, ker so
se njegovi načrti jeli uresničevati. (Dalje.)

Nekdaj in sedaj.

Nekdaj — v nedavnih časih je bilo —
Ko so živeli
Pevci veseli, kateri premilo
Pesmi so peli.

Radi poslušali stari in mladi
Pevske so brate,
Ko so veseli v zorni pomladi
Došli jim v svate.

Radi odpirali vrata jim grajska
So velikaši —
Da zvenela pesem je rajska
Tudi pri čaši.

Viteške zборе in veselice
Pesem je mila — —
Svate in goste — brhke družice —
Vselej spremila.

Pač se dandanes skrivaj oglašá
Pevec med svetom;
Pa prepogosto se oponaša
Našim poetom:

„Molčíte rajši — danes naváda
Ta je prestára, — —
Svet se spreminja, mnogo propáda;
Pevca — kdo mára?“ —

Posavska.

Gospodov dan . . .

Gospodov dan
Oznanja s stolpa zvon glasan. —
Ko mlade zore žarno lice
Smehlja brez lahne se meglice,
In ko danica nad gorami
Ugaša v bledosvetlem plámi,
Narava vzbuja se in vstaja —
In dražesten jo dih napaja.
Čuj — ptičev zbor se oglási
In log zeleni — oživí.
O, ptičji spev, ta spev glasán
Proslavlja pač Gospodov dan!

— — — — —
In po drevesih — po grmičju,
In po peresih, — po cvetličju
Metulji drobni letajo,

In v cvetje se zapletajo;
Bučelic roj vmes poletava,
Da cvet vrši, zelena trava.
In to vršenje jutra dih,
Narave to pozdrav je tih — —
Vse stvarstvo Bogu se poklanja,
Ko dan Gospodov zvon oznanja.

In preko polja in vasí
Kakó ljubó se zvon glasí!
V daljavo čez doline, griče
Gospodov dan oznanja, kliče:
„Lej, vsa narava ga praznuje,
In slednja stvar se ga raduje;
Praznuj slovesno, o zemlján,
Praznuj i ti Gospodov dán!“

Posavska.

Fra Angelico.

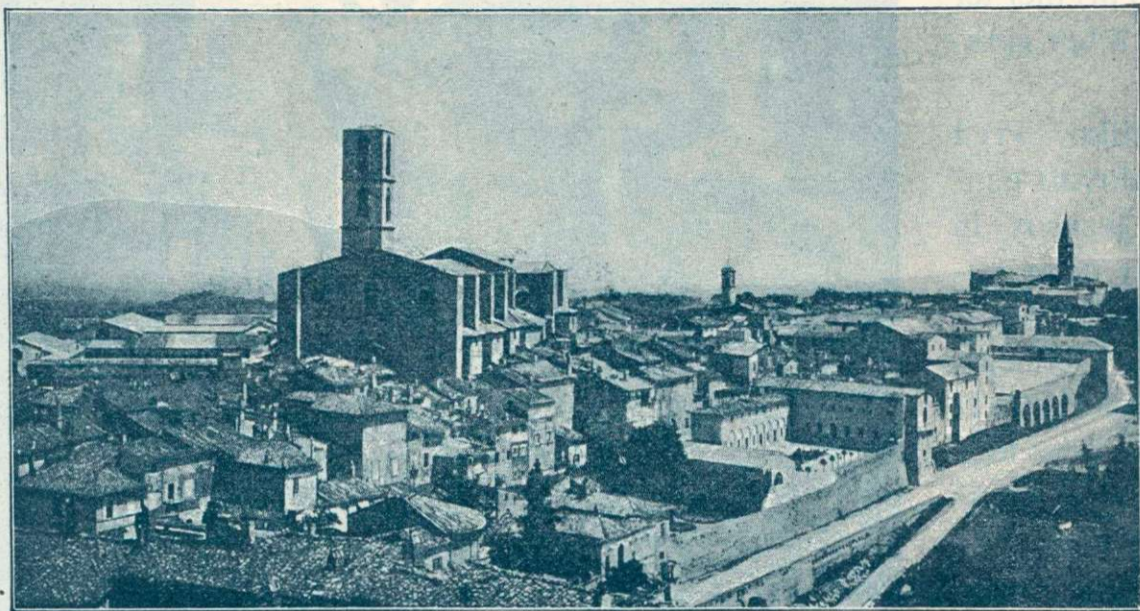
(Spisal profesor *dr. Anton Medved.*)

(Dalje.)

Za ta namen, da bi se izpopolnil v slikarstvu, mu je koristilo ravno prognanstvo v Kortoni. Dobro, da ni vedno ostal v Florenciji ali pa v njeni okolici. Tam so bili namreč nekateri umetniki zabredli na kriva pota umetnosti; razven tega pa je bilo tudi v Florenciji preveč razkošno življenje, čednost se je vedno bolj umikala strastem in razuzdanosti. V takem obzorju se pa osiplje

tudi umetnostim krasni nedolžni cvet. Z lepoto v zasebnem in javnem življenju se vselej pokoplje i ponosni vnos ter vzvišeni značaj umetnosti. Dobrotna usoda je odvedla brata Ivana z mesta, ki bi bilo vsaj začetkoma brezdvomno nanj slabo vplivalo.

A prišel je v Kortono, skoraj v središče onih krajev, kjer je še vel sveži, plemenito oživljajoči duh sv. Franciška Asiškega. Blizu

Perugia.

je bila Siena, kjer so takrat delovali mnogi jako nadarjeni umetniki. Pred očmi mu je blestela zlata Perugia, ki je v isti dobi dobila svoje največje umetnostne zaklade, s katerimi se še dandanes ponaša.

V tem času (1407—1418) so nastale njegove prve slike.

Prvenec njegove umetnosti, vsaj kolikor je znano v zgodovini, je slika na podnožju velikega oltarja v kortonski katedrali. Predočuje dva prizora iz življenja sv. Dominika.

Ni še dovršena; je še pač mladeniški poskus. Umetnik je še gojenec. Dandanes je slika že silno zastarela, barve so otemnele,

tako da je skoraj težko spoznati, kakšna je bila slika v prvotni, sveži obliki. Visoko se ceni le radi tega, ker je slika brata Ivana. Razvrstitev oseb je še okorna, postave so preveč odrevenele, s kratka: slika še ni dovolj zrela. A vendar kaže slika velikanski korak v tem, da je slikana na opresnem, kar do takrat ni bilo običajno: prej so poznali skoraj jedino le mozajik.

A mnogo više kakor le-ta stoji njegovo drugo slikarsko delo: *Marija z Jezusom*. Ta slika je tako dovršena in tako lepa, da marsikateri ocenjevalci menijo, da je najlepša med vsemi, kar jih je Fra Angelico dovršil.

V sredi vidiš Marijo z Jezusom, stoječim na njenih kolenih. Mati nosi rudeče-modro oblačilo, dete je ogrnjeno z belo, snežno tančico. Otrok drži v ročicah rudečo cvetlico. Na levi in desni od Marije stojita dva angela, ki nosita v belih posodah pisane rožice. Tudi pred Marijo stojé lončki z bujnim cvetjem.

Kje je lepota na sliki? V čem je občudovati njena nenavadna umetnost?

Postojmo pri njej ter se poučimo o teh vprašanjih!

Poglej sliko! Pred vsem je čudovito ganljiv obraz Jezusov in Marijin. Ni sicer naravne lepote, a nekaj skrivnostno - tajnega, nekaj svetega ti sije iz teh obrazov. Vrhu tega še opaziš, ako premišljevaš ogleduješ oba obraza, oni dve lastnosti, kateri sv. pismo tema osebama v prvi vrsti pripisuje: na Mariji ponižnost, skromnost, zatajevanje same sebe, kakor bi hotela reči: „Glej, dekla sem Gospodova, zgodi se mi po tvoji besedi!“ Toda vse drugače pri Jezusu; čeravno je še dete v nežnih letih, vidiš vendar v vsej njegovi prikazni: velečastvo, kraljevo moč, vsegamogočno oblast. Kako ponosno in samozavestno stoji v naročju svoje ponižne matere! Zdi se, da bo

hipoma izustil besede, katerih pred njim še ni nobeden vladar, nobeden mogotec izgovoril:

Slikal *Fra Angelico*.

Madonna.

„Jaz sem svet premagal.“ — Istotako so dovršeno lepe angelske postave z vitko rastjo z nedolžnim, srečepolnim licem; tak mora

pač angel biti. A tisti slikar doseže vrhunec popolnosti, ki notranjost kolikor mogoče zvesto v zunanosti izrazi, ki ume bistvene notranje občutke in pogloblitve lastnosti uprizoriti posebno na obrazu. Na tej sliki je Angelico to nalogo odlično dovršil.

Rahločutni estetik Foerster pravi lepo in resnično: „V tej sliki pozdravljaš pomlad novejšega, klasičnega slikarstva, po njej se razliva prvo umetniško veselje; zamaknjen si, ako pazljivo nanjo zreš. Najlepše je dete Jezus, ki kakor zlata danica čarobno sveti, in poleg njega dva angela, ki se tako ganljivo, rajsko-veselo smehljata, da bi ju hotel večno gledati.“

Začetkoma je slika visela na hodniku kortonskega samostana. Bratje so ihteli, ko so klečé pred njo one čistili, katere jim pred očuje. Ko je ljudstvo zvedelo o tem Ivanovem umotvoru, je hitelo v ogromnih trumah sliko občudovat. Samostan ni bil obširen dovolj, da bi obsegel neštete množice, bila pa je tudi nevarnost, da se podere vsled prevelike teže. Radi tega so sliko prenesli v cerkev, kjer se je od istega časa začelo nepretrgano romanje. Pod to sliko bi bil pač lahko zapisal besede našega pesnika:

Končano. Take slike ni videl samostan
Še v cerkvi svoji stari, odkar blestí čez plan.

Večjo sliko je Fra Angelico uprizoril v oltarni sliki, v koji je v bojah podal znani čudež: „Sv. Nikolaj konča lakoto.“ Blizu Napolja so razsajale grozne kužne bolezni, provzročila jih je strahovita lakota, ki je ugonobila že na stotine ubogih ljudij. Obupano ljudstvo je jelo moliti, prositi, rotiti Boga, naj pomaga v sili. Škof jih je vnemal in vspodbujal, naj vstrajajo v pobožni molitvi. Tu je prijadrila hipoma — nikdo ni vedel, od kod — ladija, obložena s krepilnimi jedili. Bila je res čudovita pomoč od Boga, poslana po priprošnji sv. Nikolaja, čegar podoba veličastno plava nad ladijo po zraku. Mladeniči izlagajo posode, polne zaželenega živeža. — To je bila snov sliki brata Ivana. Prej je bila slika obče priznana kot slaven in pomenljiv umotvor, sedaj se nahaja v vatikanski zbirki, a svojo ve-

ljavo je izgubila, ker so barve vsled visoke starosti že močno obledele.

L. 1418. so dominikani zopet dobili divni samostan Fiesole. Na prijaznem hribčku leži, zroč na dražestna polja, cvetoče vrtove in bogate vinograde, ki se razprostirajo daleč krog in krog. Sredi ravnine, ob šumeči reki Arnu pa leži roža laških mest, Florencija, Firenze la bella, polna prekrasnih cerkev in palač.

V florenških cerkvah so tekmovali najboljši takratni umetniki na Laškem; posebno v slikarstvu so bili v kratkem času dospeli do izdatne, jako častne višine. Fra Angelico je s svojo umetnostjo in s svojim vplivom pripomogel, da je bila Florencija odslej za nekaj let v umetniškem oziru prvo mesto cvetoče Italije. Za cerkev S. Maria Novella je dovršil sloveči Cimabue čudovito veliko Marijino podobo, katero je ljudstvo l. 1280. v velikem številu zbrano, preneslo na oltar. „Marijina lepota na sliki — tako pripoveduje zgodovinar one dobe, Strozzi — je bila tako sijajna in srca presunljiva, da ljudstvo tri dni in tri noči zaporedoma ni hotelo cerkve zapustiti, da bi se le moglo diviti tej nepopisni krasoti; solze veselja so tekle v taki obilici, da so mnogim oči od samega joka zbolele.“ V cerkvi Santissima Annunziata je visela druga, ne manj slavna podoba Marijina. Tje je brat Ivan pogosto zahajal molit in Mariji slavo prepevat, a tudi blažiti svoj umetniški čut ter se vnemat za velika dela. Srce mu je bilo polno vzorov in načrtov, domišljija mu je v čarobnih potezah kazala umotvore, katerih naj se loti. Čas krepkega delovanja je sedaj prišel bratu Ivanu.

Tudi umetnikov je več spoznal; ž njimi se je posvetoval, uril in krepil v umetnosti. Poseben prijatelj in vzgled plemenitega umetnika mu je bil Don Lorenzo Monaco, ki je v Florenciji slovel kot najboljši slikar.

Kmalu po prihodu v Fiesole je moral brat Ivan začeti slikati za samostan. Slike njegove v tej dobi so veleslavne; spadajo med najboljše in najdražje umotvore klasične dobe.

Na steno v samostanski obednici je naslikal „Kristusovo križanje“. Podoba

je bila silno lepa, sovrstniki je ne morejo dovolj prehvaliti. Kristus, Marija in Janez so v naravni velikosti. Ker so barve vsled prevelike vlažnosti sčasoma mnogo trpele, so celo sliko večkrat popravljali, ali bolje rečeno, poslabševali. Le-ta slika ima sploh žalostno, mučno zgodovino. Leta 1797. so bili v krutih bojih s puntarskimi Francozi menihi iz Fiesol pregnani; sloveča obednica je morala dolgo služiti za vojaško bivališče; pozneje so jo še bolj ponižali: naredili so v njej umetni vrt. Ker je pa Ivanova slika radi mokrote od leta do leta bolj ginevala, so jo zelo previdno z ometom vred odlučili, na veliko desko prilepili ter prepeljali v Pariz, tam so jo prodali mestnemu muzeju za 50.000 frankov. Ondi se nahaja še sedaj. Iz visoke cene se lahko sklepa, kako velike vrednosti mora slika biti, ker so jo celó v onem divjem času prodali tako drago.

Jednako usodo je doživela neka druga, v istem času nastala slika brata Ivana. Naslikal jo je na steno v zbornični sobani. Leta 1849. jo je kupil bogati Rus Aleksij Dragomir za 46.000 lir; odlučili so jo ter prepeljali v Petrograd, kjer še sedaj krasi državno zbirko lepih umetnostij.

Zopet drugo sliko, „Marijino oznajenje“, so iz cerkve v Fiesolah oropali Francozi ter jo l. 1812. uvrstili med umetniške zaklade prebogatega Louvrea v Parizu.

Sliko „Marijino kronanje“, velepomemben umotvor, je kupil l. 1611. knez Marij Farnese za 1500 zlatov; to je ogromna vsota, kakoršna se one čase ni plačevala niti za najboljša klasična dela; to je pač znamenje, kako visoko so cenili vedno dela odličnega brata Ivana.

V Florenciji je imel Fra Angelico zelo ljubega prijatelja, soredovnika, brata Ivana Masija. Zanj je okrasil z jako lepimi slikami štiri rekvijarije (škrinjice za shrambo svetniških ostankov). To so v istini krasni umotvori. Na malem prostoru toliko samostalnih prizorov! Fra Angelico je med slikarji znan kot posebno vesten, marljiv, natančen umetnik. Nobena poteza ni površna, vsaka pičica ima svoj določeni, preiščeni

prostor, slučajnih črt pri njem sploh ni. Na nobeni sliki se pa brat Ivan ne kaže bolj vestnega kakor v teh malih slikah. Z občudovanja vredno gibčnostjo je vodil drobni čopič, zato so sličice tako dragocene. Ko je mladi Rafael videl jedno izmed teh slik, je dejal: „Lepše še ni nikdo slikal te snovi, in težko bi bilo umetniku, ta prizor samo posneti po bratu Ivanu.“ Ta sodba iz ust največjega vseh slikarjev je pač velepomembna.

Razven mnogoterih drugih slik, katere je Fra Angelico dovršil v tem času, slovi posebno slika: „Kristusa s križa snemajo.“ To je umetniško delo prve vrste; nekateri sodijo, da je to sploh do one dobe najodličnejši umotvor v slikarstvu. Cela skupina je mojstersko dovršena. Pred vsem je truplo Kristusovo izredno dobro slikano. Mrtvo truplo se zdi človeku grozno, srce preveč presune; vsi narodi so jedini v prepričanju, da ima mrtvo truplo nekaj neprijetnega, človeškemu čutu zopernega, skoro bi rekel, nekaj ostudnega na sebi. A tak predmet ni za umetnost, zakaj le kar blagodejno vpliva, to je predmet umetnosti. In glej, kako si je znal tu umetnik pomoči! Kristusovo truplo se namreč ne zdi mrtvo, temveč kakor bi spalo, in sicer trdno, mučno, skeleče spanje. Roke in noge še niso odrevenele, še niso popolnoma trde, temveč se še vijejo. To je jako duhovit poskus brata Ivana, kako bi tužno in zoperno resnico umetniško predočil prikupljivo. Tudi vse druge osebe, ki so zbrane v harmoničnem krogu okoli križa, so mojstersko posnete po življenju. Odlično zadeta je posebno Marija Magdalena, ki v svoji spokornosti Jezusu noge poljubljuje; na obrazu se ji še vidi stud in žalost, ki razjeda njeno srce. Med ženami sedi Mati Gospodova, sedi v znamenje večje časti ter pričakuje, da bi ji Sina položili v naročje. Čez vse osebe je razlita grenka žalost, kar hoče umetnik tudi izraziti s podpisom: „Plangent eum, quasi unigenitum — jočejo nad njim, kakor nad jedinorojenim.“ (Zach. 12, 10.)

Med osebami je videti tudi več drevja, kar se nam na gori pač čisto naravno zdi;

na tleh je zelena trava, vmes pa vse polno pisanih rožic. V tem se ta slika od vseh, ki jednak predmet predočujejo, razločuje. Čemu je neki Fra Angelico to storil? On je imel do rožic, do cvetoče narave posebno veselje; nedolžno, navdušeno srce ljubi nad vse cvetlice, nedolžne narave čiste otroke. Brat Ivan je hotel te svoje ljubljence imeti tudi na tem odličnem umotvoru. V umetniškem oziru pa povečujejo rožice na sliki živahnost, cel prizor je nekako bolj živ, zanimiv.

V slikarstvu je ta umotvor visoke veljave. Nam že znani Foerster lepo in istinito piše: „Od starejših laških umetnikov sploh ni pričakovati, da bi kateri bolje to snov mogel obdelati kakor Fra Angelico, ki je z dramatično živahnostjo združil čudno natančnost v vseh posameznih delih. Tudi za njim ni nikdo boljše te snovi dovršil kakor on, ne izvzemši tudi Daniela da Volterra ne, čegar jednaka slika v cerkvi Santa Trinità ai Monti v Rimu vzbuja občno občudovanje. V tej sliki se je umetniku posrečilo, iz lirike, ki mu je pred vsem lastna, povspeti se visoko v dramatiko; slikati nam hoče silno bolečino mučenih src. A da nas ne bi ganil preveč in s tem tako rekoč užalil, je plemenito obdal to bolečino z lepoto, visokostjo in svetostjo oseb, tako da v celoti ni nič perečega, nič pretiranega; občudujemo le lepoto; kar bi nas zbolelo pri

smrti, je umetnik zakril s pajčolanom svoje umetnosti.“ Posebno znamenita in laskava je sodba, katero je o tej sliki izrekel duhoviti Francoz, odlični K a r o l M o n t a l e m b e r t: „Oh, quelle surabondance d'amour de Dieu, d'immense et ardente contrition devait avoir ce cher fra Angelico le jour, où il a peint cela! comme il aura médité et pleuré ce jour là, dans le fond de sa petite cellule, sur les souffrances de notre divin Maître! Chaque coup de pinceau, chaque trait qui en sortait, semblent autant de regrets et d'amour, provenant du fond de son âme. Quelle émouvante prédication que la vue d'un pareil tableau! D'autres y voient simplement des oeuvres d'art, moi j'y aurai puisé, je le sens d'ineffables consolations, des profonds enseignements.“ (Oh, kako neizrekljivo ljubezen do Boga, neizmerno in goreče kesanje je moral imeti oni Fra Angelico, ko je to slikal! Kako je pač takrat premišljaval in jokal v svoji mali celici nad trpljenjem našega božjega Učenika! Vsaka poteza njegovega čopiča, vsaka črta na sliki, so znamenja zatajevanja in ljubezni, ki vró iz njegove duše. Kje je tako ganljiva, tako govoreča slika? . . . Drugi vidijo morebiti v tej sliki preprosto umetniško delo: jaz čutim in slutim več, neizrečeno tolažbo, temeljit pouk.) (Dalje.)

Pansimfonik.

(Spisal *Veselko Kovač*.)

Kdor je bil v Solnem Gradu, prepričal se je lahko, da ne pravijo temu starodavnemu mestu zastonj — „nemški Rim“: ponosen grad, veličastne cerkve, krasne palače, lepa lega in pa divna okolica človeka kar očarajo. Tudi drugih znamenitostij ima to alpsko mesto v obilici. Med največje znamenitosti tega mesta pa se mora prištevati brez dvoma svetovno znani pansimfonik.

Tujec ne ostavi preje tega mesta, dokler ni videl tega čudovitega umotvora. — Toda znamenitost solnograško samo videti ni nič posebnega. Ni namreč kak spominik, ali pa kaka krasna stavba, ne: vsa stvar ima obliko velikega harmonija. Pač si morebiti videl in slišal že najnovejše in najumetnejše ameriškanske harmonije; tebi torej ne morem povedati nič novega. Počasi! Vedi, da ni nikjer

umetnejšega „harmonija“, kakor je to. Mnogo tujcev pride iz najoddaljenejših krajev sveta ravno radi tega v Solni Grad, da bi slišali jedenkrat v življenju ta glasoviti glasbeni instrument.

Toda k stvari!

Naš „pansymphonicon“ ima dve klavijaturi, kateri obsegata po sedem oktav. Izpremen (registrov) je 42. Meh se tlači z obema nogama, kakor je to pri harmonijih navadno. Za klavijaturo se vzdiguje v širo-

P. Peter Singer.

čini harmonija nekaj čez poldrugi meter visoka omarica, v kateri so glasbila.

Taka je zunanja oblika pansimfonika: nič nenavadnega. Sedaj pa poslušaj, kaj se vse igra na njem.

Najprej zaslišiš krepke zvoke glasovirja. Po bliskovo se premika igralčeva roka od najnižjega glasu do najvišjega. Toda ne da bi prijel igralec za kak izpremen, igra ti na isti klavijaturi v istem obsegu — harmonij. Že to je čudno in skoro neumljivo. Prava uganka pa je za poslušalca posebno, ko vidi, kako igralec na istem tipalu z levo roko igra harmonij, z desno pa glasovir ter po-

sega med igranjem z desnico čez levico, kakor to zahteva dotična skladba. Istotako igra za tem z levico glasovir, z desnico pa harmonij — na isti klavijaturi. Na vprašanje, kako je to mogoče, ti prijazni igralec pové, da je to zavisno od načina pritiskanja.

To pa, kar sva do sedaj slišala, je le nekak uvod vsemu, kar ima slediti.

Sedaj zaslišiš namreč zaporedoma razna glasbila. Z levo roko na spodnjem tipalu igraje izvabi ti izurjena igralčeva roka otožnometle glasove pastirske piščali, katere spremlja z glasovirjem na zgornjem manualu. Ker je čas kratek, igra prijazni gospod le majhne odlomke različnih melodij s posameznimi glasbili; seveda spremlja vse to z glasovirjem. Slišiš torej hreščeče gosli, za tem violo, čelo, althorn, basethorn, bučečo trombento, trombo, fagot, flautino, klarinet in hobo; na to začuješ kakor iz daljine prihajajoče mile glasove lovskega roga in mnogo drugih sviral, za katere tudi slovenski jezik nima svojih imen. Čez osemnajst različnih muzikalnih instrumentov je v tem pansimfoniku. Posamezna glasbila se lahko spremljajo z glasovirjem ali pa harmonijem na obeh klavijaturah. Če stojiš na ulici in slišiš igrati ta mnogoštevilna glasbila posamezno, ali pa dvoje in še več ob jednom, n. pr. fligelhorn in fagot, ali pa druga lesena ali kovinska svirala, in ne veš, da prihajajo ti glasovi iz pansimfonika, prepričan si popolnoma, da so v sobi, iz katere prihaja ta godba, izurjeni godci s svojimi glasbenimi orodji. Toda temu ni tako. Kakor sem že rekel, vse to pride iz velikemu harmoniju podobnega pansimfonika. Sedaj veš, kaj je „pansymphonicon“: glasbeno orodje, v katerem so združena vsa mogoča glasbila tako, da s pomočjo dotičnih izpremenov lahko natančno posnemaš vsako muzikalno orodje — bodisi iz kovine, lesa, ali pa godalo¹⁾ — igraje vedno na istih klavijaturah.

Kar pa daje vsemu pansimfoniku največjo imenitnost, je to, da ni v njem niti jedne piščali, niti jednega godala, nego

¹⁾ Streichinstrument.

vse glasove proizvajajo kovinski jezički, kakor pri otroških orgljicah.

Čegav je ta pansimfonik?

Težko, da uganeš. Idi z menoj. Kmalu bo poljednajstih. Prišla bova torej ravno prav. Samo ob tem času je mogoče slišati vsak dan ta svetovno znani umotvor.

Stojiva pred visokim in obširnim poslopjem. Potegnem za zvonec in kmalu se

odpro vrata. Pred nama stoji samostanski vratar. V frančiškanskem samostanu sva. Greda v prvo nadstropje. Da ne zaideva v napačen hodnik, pribita je na kamenit steber pred refektorijem rudeča roka, ki kaže, kam naj se tujec obrne, ki hoče slišati pansimfonik. Tudi celice, kjer je ta znamenitost, ne moreš zgrešiti: na vratih je pribita tablica z napisom: „P. Peter Singer's Pansymphonicon.“

Narisał A. Koželj.

Perici.

Na samostanski uri je odbilo ravnokar pol jednajstih. In glej, ob tej priči pride mlad frančiškan po stopnicah navzdol, odpre vrata, in midva vstopiva za njim. Pa ne samo midva. Za nama pritisne toliko tujcev, da je sicer prostorna celica kar natlačena. Zakaj neki odpira okna? Vidiš, tam doli na ulici pod oknom stojé gospe in gospodične, ki bi tudi rade slišale ta muzikalični čudež, a ženske ne smejo prestopiti samostanske klavzure.

Prijazni frančiškan odpre pansimfonik, ga pojasni z nekaj besedami, potem pa začne

igrati. Cela vrsta glasbil pride na vrsto, a ne vsak dan vsa, ker bi trajalo predolgo. Človek kar strmi, ko vidi in sliši, kaj vse je mogoče igrati na tem, na videz tako preprostem harmoniju. Poslušalčevo strmenje pa prikipi do vrhunca, ko zasliši na vse zadnje kos krasne skladbe za orgle ali pa koračnico za polno vojaško godbo. To vam je veličastno! Popolnoma pozabiš, da si v samostanski celici. Misliš, da si na trgu ter poslušáš vojaško godbo. Šele, ko je izurjeni orglavec nehal, zaveš se zopet, kje stojiš,

in nehoté vsklikneš: „Kak umotvor!“ Je pa tudi težko igrati na polno delo. Frančiškanku kar curkoma pot lije po obrazu. Pravijo, da bi ta pansimfonik lahko nadomestil vsake orgle, glasbila ter godala, naj bi bila cerkev še tako velika. A kdo bi se usojal igrati na njem med celo sveto mašo?!

Povedal sem ti, potrpežljivi čitatelj, vse, kar je mogoče zvedeti o tej znamenitosti; zakaj delo, konstrukcija pansimfonika, je in ostane tajnost, katera je poverjena le dvema najvrlejšima glasbenikoma v provinciji. Svetujem ti, da se oglasiš v frančiškanskem samostanu, kadar prideš v Solni Grad, ter si ogledaš in slišiš pansimfonik. Že samo s tem se ti bode potovanje v „nemški Rim“ poplačalo.

Sedaj pa še nekaj vrstic o izumitelju tega čudeža med glasbenim orodjem.

P. Peter Singer, izumitelj pansimfonika, se je porodil na Tirolskem dné 10. malega srpana l. 1810.; umrl pa je v Solnem Gradu dné 25. prosinca l. 1882. Glasbe se je začel učiti šele, ko je stopil v samostan. Tu ni imel slavnega učitelja, ki bi ga bil uril v tej umetnosti. Uril in vadil se je le sam. V kratkem času je bil spreten orglavec. A s tem še nikakor ni bil zadovoljen; uglabljal se je vedno bolj v to lepo umetnost. Pred pansimfonikom je izgotovil lastnoročno štiri harmonije, katerih vsak bolj spominja na idejo, katero je imel slavni mojster že od mlada pred očmi ter jo slednjič dosegel v pansimfoniku. — Svetovno znan je postal P. Peter Singer po svoji duhoviti iznajdbi. Začeli so ga obiskovati slavni glasbeniki iz Nemčije, s Francoskega, Angleškega. Slavni izdelovatelji orgel so ga pogosto obiskavali ter se posluževali njegovega modrega sveta. Celó francoski cesar Napoleon III. ga je počastil s svojim visokim obiskom. Hotel se je o tej priliki tudi osebno prepričati o njegovi izurjenosti v igranju; zato je ukazal svojemu kamornemu muziku, naj vzame nekaj najtežjih skladb s seboj. V celico prišedši se mu predstavi ter ga poprosi, da bi mu igral nekoliko na svojem umotvoru. Potem mu podá novo delo slovečega francoskega

skladatelja, češ, naj bi mu je preigral na pansimfoniku. P. Peter vzame skladbo v roko, jo pregleda od začetka do konca, položi zvezek na postelj, pa preigra na pamet vso kompozicijo tako natančno in pravilno, da sta cesar in kamorni muzik kar strmela. — Veščaki v glasbi so duhovitemu frančiškanku svetovali in prigovarjali, naj bi izpostavil svoj umotvor na svetovni razstavi v Londonu. A mož je bil preskromen in prepomnižen, da bi se bil dal pregovoriti.

P. Peter Singer je bil tudi genijalen in plodovit skladatelj. Uglasbil je 101 latinsko mašo, čez 100 graduvalijev in ofertorijev, med katerimi se odlikujejo njegovi res veličastni in krasni kanoni, več lepih latinskih litanij, čez 60 Tantum ergo, jedno najlepših pogrebnih koračnic, katero igrajo v Solnem Gradu, pa tudi v drugih mestih pri najsijajnejših pogrebih, in mnogo Marijinih in drugih nabožnih pesmij. Njegove skladbe preveva neka rajska milina, ki sega poslušalcu do srca. Originalen je v svojih kompozicijah. Kakor skoro vsi veliki možje, imel je tudi on precěj nasprotnikov; vsled tega pa je tudi prav malo skladb dal na svetlo. Večina jih je v rokopisu v Solnem Gradu, a so prepisane že sto in stokrat. — P. Singer je bil v celem Solnem Gradu jako priljubljena in zeló vplivna oseba. Umrl je v sluhu svetosti.

Takoj po njegovi smrti so mu hoteli postaviti poleg stolne cerkve lep spominik v naravni velikosti. A v to ni privolila meročajna oseba. Brez spominika pa tako velikega moža vendar niso hoteli pustiti. Zato so vzdali leto po njegovi smrti v frančiškanski samostan veliko marmornato pločo z njegovo doprsno podobo v relievu in napisom v zlatih črkah sledeče vsebine:

*Preč. duhovniku frančiškanskega reda,
glasbeniku, pisatelju in izumitelju pansimfonika*

P. Peter Singer - ju,

*kateri je deloval v le-tem samostanu
celih 42 let — cerkvi v čast, človeštvu
pa v veselje in blagor.*

Hvaležni sovremeniki. 1883.

Največji spominik pa si je postavil pokojnik sam v svetovnoznanem pansimfoniku.

Peter Muhič.

(Poročal¹⁾ O. H. Šalamun.)

Ozirajoč se na Glaserjevo Zgodovino slovenskega slovstva podajem tukaj nekatere malenkostne podatke o vrlem slovenskem učenjaku in neustrašljivem boritelju za krščansko vero, o drju. Petru Muhiču, kateri je živel v prvih burnih letih protestantizma na Štajerskem. Akoravno ni pisal slovensko, vendar je vreden, da se ga spominjamo.

Peter Muhič je bil rojen v Celju (morda v celjski okolici, kakor méni Lapajne v Zgodovini štajerskih Slovencev str. 258); kdaj, to se ne ve za gotovo. Samo to je zabeleženo, kdaj je prišel na Dunaj. Leta 1566. je bil na dunajskem vseučilišču vpisan v „artiški fakulteti“; nato je postal doktor modroslovja in bogoslovja, profesor grškega jezika na dunajskem vseučilišču; pozneje je bil kanonik pri sv. Štefanu, in od 13. vinotoka l. 1577. do velike noči l. 1580. „Rector magnificus“ dunajskega vseučilišča. Cesar Rudolf II. ga je še pol leta dalje pridržal, da bi novo izbranega rektorja Iv. Schwarzenhalerja kot protestanta stavil z mesta. Povrnivši se v domovino je bil arhidijakon in župnik v Gratwein-u nad Gradcem, ne pa mestni župnik v Gradcu (akoravno je njegova slika še sedaj v proštiji glavnega mesta), kakor se navadno trdi.¹⁾ Hudega tega borilca, posebno zoper württenberške protestante, so si izbrali korarji sv. Avgušтина v

Poljavi (Pöllau) za predstojnika ali prošta dné 17. svečana leta 1587., kjer je ostal do svoje smrti († 29. mal. travna) l. 1600.

Schier¹⁾ ga imenuje apostolskega moža, po čegar gorečnosti je bilo veliko ljudij zopet spravljenih s katoliško cerkvijo. Ko je bil na Dunaju, dal je tiskati: „Theses von der Rechtfertigung.“ Tübinški profesor Heerbrand ga je napadel z navadno neotesanostjo. Ko pa je hitro nato ta Heerbrand na čelu württenberških bogoslovcev napadel imenitno delo Bellarminovo iz Jezusove družbe „Tridentinski zbor“ ravno tako surovo, imel je Muhič povoda dovolj, kakor svoje prejšnje tako tudi Bellarminovo delo iz nova zagovarjati, z naslovom: „Paedagogia oder Schulführung der Württenberger Theologen“ (Graz 1588). V tej knjigi Muhič strogo obsoja „den Erzketzer Luther“ und „der Ketzer Grobheit und Unhöflichkeit“. Leto pozneje je objavil Wilhelm Holder, predikant (Stiftsprediger) v Stuttgartu, knjigo z naslovom: „Bericht von dem überkunistreichen Buch des wahnwitzigen Propst zu Pellen in Steiermark Dr. Peter Muchitsch“, v kateri ga je risal kot slabomnega, osla, polenovko, svinjo (nemški izrazi: hirnkrank, Esel, Stockfisch, Sau etc.). Muhič mu je odgovoril z novim spisom: „Anderer Theil Paedagogia“, v katerem se je posebno potrudil odkriti württenberških

¹⁾ V „Steierm. Zeitschrift“ 8. Jahrg. II. zv. l. 1846. na str. 110, v „Mitth. des hist. Vereins für Steierm.“ 6. zv. l. 1855. se pravi, in Dav. Trstenjak pripoveduje v „Kresu“ l. 1881., str. 532 gotovo po istem izviru, da je bil Muhič mestni župnik v Gradcu in arhidijakon v razdelu borovskem (Vorau), tako tudi Celjska kronika. — Ali niti prvo niti drugo ni resnično. Od leta 1576.—1583. je bil v Gradcu mestni župnik Vrban „Wolfgradt“, 1583.—1596. pa Andrej Payer. Muhič je bil od l. 1580.—1586. župnik v Gratwein-u in arhidijakon gornjega in dolnjega Štajerja.

Razdela borovskega (Viertel Vorau) takrat še ni bilo, začel se je še le l. 1686. Tako mi je na dotično moje vprašanje iz graško-vladikovinskega arhiva prijazno odgovoril sedanji korar in bivši kancelar Fuchs. To je opomnil Iv. Macun v svoji knjigi.

¹⁾ Schier, specimen Styriae literatae. Od tega P. Muhiča je razločiti Jan. Muhiča, bivšega dvornega kapelana Karola II., in v tej dobi prošta v Črvinu (Rottenmann) na gornjem Štajerskem. (Hormayer Archiv 1819.)

¹⁾ Prim.: „Geschichte des Protestantismus in der Steiermark von Prof. Robič, Graz 1859“, stran 162—164, in „Geschichte des Christenthums in Oesterreich und Steiermark von Anton Klein, V. Band. Wien 1842“, p. 263; „Celjska kronika“ str. 135 in „Književna zgodovina slov. Štajerja“ I. Macuna, str. 13.

bogoslovcev in obče vseh luterskih predikantov nesramno brezbožnost, neumnost, norčijo, goljufijo, laž in hinavstvo. (Graz 1589.)

Ravno tisti deželni stanovi, kateri so pred par leti branili tako marljivo predikanta Homberger-ja ¹⁾, psovajočega katoliško cerkev in katoliškega nadvojvoda, so se spustili sedaj na Muhiča po navadi protestantovi, ki so vsak upor proti protestantovskim napadom označili kot preganjanje in nemir v državi. Ko je namreč Muhič postal prošt v Poljavi in kot tak ud štajerskih deželnih stanov, niso ga hoteli ti v svoji sredi trpeti, češ da nobeden ne bode na deželnem zboru zraven njega sedel, ako ne prekliče svojih spisov in ne obljubi za bodočnost boljšega vedenja in večje zmernosti. Res je izdal Muhič l. 1589. pojasnilo, v katerem je hotel „odkritosrčno dokazati“, da v svoji knjigi ni nobenega deželnih stanov napadel („keinen Herrn oder Landtman in diesen Land angegriffen hat“.²⁾)

Dela njegova, za katera se zna, so:

„Theses de justificatione.“ Znamenito je to delo, ker je je kot doktorand pisal za promocijo.

¹⁾ Jeremija Homberger je bil predikant v Gradcu, kateri se je, kakor je opazil Rosolenz (Erster Theil des Gegenberichts pag. 8), smatral za splošnega dušnega pastirja v Gradcu ter bil srdite in volčje narave; očitno je katoliško vero in njene obrede zasramoval, pridigal leta 1580. zoper papeža in krščanskega vladarja, najbolj pa proti sv. Rešnjemu Telesu, katero je smatral za samega hudiča.

²⁾ Hurter, Ferdinand II. II., 500.

„Paedagogia oder Schulführung der Württenberger Gottesgelehrten, darin die Vorrede und der Beschluss des Buches, so die Württenberger Theologen wieder Robertum Bellarmin und Patrem Hansonium ausgehen haben lassen, mit Grund und Wahrheit wiederlegt wird.“ Graz (1588).

„Anderer Theil Paedagogia oder Schulführung etc. darinnen zwen Irrthumben, so die Württenberger Theologen im Beschluss des Buches haben ausgehen lassen mit Grund der Wahrheit wiederlegt, auch sonderlich der W. Theologen und in gemain allen lutherischen Predikanten abscheuliche Gottlosigkeit, Narrheit, Betrug und Falschheit entdekt wird.“ Graz. 1589.

„Gründliche und wahrhafte Antwort auf den weit spazierenden Bericht, den die Württenberger Theologen auf den ersten Theil der Schulführung gethan.“ Graz 1590 bei Georg Widmanstetten.

Zoper Muhiča je pisal stuttgarški pridigar Wilhelm Holder knjigo:

„Bericht von dem überkunistreichen Buch des wahnwitzigen Propst zu Pellen in der Steiermark Dr. Peter Muchitsch, so vom ihme Schulführung der W. Theologen intitulirt. Aus welchen zu sehen, dass gedachter Dr. hirnkrank und die Jesuiten, als sie ihne zum Patron ihrer Sache bewilliget, einen Narren ober Eyer gesetzt hat.“¹⁾

Tako smo videli zopet, da je odličen Slovenec deloval za sv. cerkev, a deloval v nemškem jeziku in duhu.

¹⁾ Te knjige našteva celjska kronika str. 136.

Pozdrav.

Pozdravljam te, Savinjska plan,
V dolini tiha vas —
In za vasjo pa log hladan —
Za logom polja pas!

Pozdravljam, o Savinja, te,
Poslanka od gorá —
Nekdanjih dnij spominja me,
Sijaj tvojih vodá! —

Spominja me, da od nekdej
Tu narod biva moj,
In da srcé ta zemski raj —
Ima za domek svoj! —

Posavska.

Socijalni pomenki.

(Piše dr. Ivan Ev. Krek.)

Predgovor uredništva.

Nova doba nam je prinesla nove potrebe, s katerimi se moramo baviti tudi mi, ako nečemo, da gre časovni tok preko nas. Boj za obstanek, ki se kaže sedaj med stanovi in pretresa našo družbo, treba je poznati, iskati mu vzroka in proučevati, kako bi se človeška družba uredila, da sama sebe ne ugonobi v krutem socijalnem boju. Zato je tudi „Dom in svet“ prinašal pomenke o socijalnem vprašanju. Naš list se ne mara vtikati v dnevno politiko, ne sme pa prezreti znanosti, katera se sedaj razvija z imenom socijologije ali družboslovja. Ne more se šteti med izobražence, komur so neznani glavni nauki te sicer nove, a silno potrebne in obširne vede.

Že predlanskim smo začeli podajati članke o socijalnem vprašanju na platnicah.¹⁾ Naš namen je bil: razviti prava načela, po katerih se mora urediti družba, da je srečna, a tudi iz zgodovine navesti vzglede, kako so si razni modroslovci in družboslovci mislili uredbo družbe, kako so izvajali svoje nazore in koliko uspeha so dosegli. Tako praktična znanost, kakor je družboslovje, ta voditeljica javnega življenja, mora zajemati iz zgodovine, uspehe soditi in se iz njih učiti.

Sedaj pa smo sklenili, „Socijalne pomenke“ sprejeti v predale lista samega, ker smo prišli v zgodovinskem razvoju socijologije do onih mož, katerih delovanje sega že v našo dobo in je vredno večje pozornosti, nego sestavi in sanjarstva iz prešlih vekov. Zato podamo tu le kratek pregled o teh naših spisih na platnicah.

Povsodi vidimo, kako se razdirajo nravni temelji vsakoršne družbe: spoštovanje do zakonite oblasti, ljubezen do Boga in do bližnjega in pravičnost. Splošno smemo reči,

da se vračata v naši dobi bistvena znaka stare poganske dobe: krivičnost in nasladnost. Svobodno gospodarsko tekmovanje uničuje manjše obrtnike in jih potiska pod jarem kapitalizma, kateremu morajo služiti kot svobodni sužnji. Poljedelstvo gine in hira, borza, denarska kupčija, pa cveté. Množi se proletarijat, ljudstvo brez zaslužka; a neizmerno bogastvo se zbira v rokah bogatinov. Vedno glasneji so klici po temeljiti preuredbi družbe. A kako pomagati, kako ozdraviti rano, da se ohrani telo?

Odgovorili smo na to vprašanje takoj v začetku, da se mora temeljito poznati človeška narava, predno se more soditi o družbi. Dušeslovje nas uči, da je družabnost del človeške narave¹⁾; iz človeških potreb spoznavamo, da je nujno potrebno zasebno lastništvo in urejena družba kot organizem, sestavljen iz nraavnih bitij. Duša družbi je avtoriteta, brez nje mora vsaka družba razpasti, kakor telo, če se loči od njega življenjski princip.

Avtoriteta, katero moramo varovati, je trojna: cerkvena, državna in očetovska. Najhujši sovražnik pravične oblasti je anarhizem, ki proglašá nauk: Proč z vsako oblastjo, proč z vsem sedanjim redom! Vsaka vera, vse sedanje politično in gospodarsko življenje mora pasti; pasti mora družabni razloček med spoloma, razloček med narodi, pasti mora rodbina in država; prestoli in oltarji se morajo razdrobiti. V ta namen so dovoljena vsa sredstva: dinamit in bodalce, ogenj in sekira.

Komunisti ne gredó tako daleč, ampak zametujejo le zasebno last. Med njimi so najbolj znani socijalni demokrati, ki zahtevajo, da morajo biti vsa proizvodna sredstva družabna ali državna last. Obširneje je razložil „Dom in svet“ Likurgove in

¹⁾ Z 10. številko 1. 1896.

¹⁾ „Dom in svet“ 1896, št. 11.

Platonove nazore in pokazal škodljivost komunističnih načel, ki so v njih.

Socijalistični poskusi se nahajajo v vseh stoletjih pri raznih narodih. Perzijani so imeli svojega Mazdeka, kateri jih je učil: „Žene in hiše, posestva vsa — Jednako naj uživa jih množica“, a plačal je ta nauk z življenjem. Vang-gan-če je izkušal kitajsko cesarstvo komunistično urediti, a se je kmalu umaknil.

Od katoliške cerkve odpadle ločine so sprejele mnogo komunističnih nauk, kateri so povzročili krvave boje. Bogomili, Valdenci, Beghardi, Taborci so bili komunisti. Luteranstvo je obrodilo mnogo takih škodljivih sadov. V krvavih vstajah, katere so vodili oznanjevalci „čistega evangelija“, so taki možje kakor Tomaž Münzer s komunističnimi slepili ljudstvo fanatizovali. Na Angleškem je Olivier Cromwell imel med vojaštvom stranko komunistov (Levelers), v Zveznih državah je bilo leta 1875. še 72 na verskem temelju ustanovljenih komunističnih ločin.

V lanskem X. letniku je „Dom in svet“ posebno pozornost obrnil na utopije. Razni družboslovci so hoteli sestaviti vzor popolne družbe, v kateri bi človeštvo doseglo kar največjo srečo, in taki poskusi se imenujejo po najbolj znanem: utopije. Plemeniti in nesrečni angleški kancelar Tomaž Morjih je začel v 16. veku. Čim bolj so postajale istinite razmere neznosne in krivične, tem bolj se je domišljija trudila najti deželo, kjer bi vladala popolna sreča. Tomaž Campanella je v svoji „solnčni državi“ dal temelj v „veselju do dela“, zavrgel v nji rodbino, vpeljal komunizem in vse, celó opravila v domačem življenju naložil državnim uradnikom kakor kak novodoben socijalni demokrat. Bakon Verulamski v svoji utopiji „Nova Atlantis“ izkuša zlasti pokazati korist naravoslovja in tehničnih iznajdb za ljudstvo. Tomaž Hobbes kaže v „Leviathanu“ svoje absolutistične nazore o državi. Njega pobija James Harrington; v njegovi „Oceani“ se vlada demokratiško. Prevladanje kapitala je po-

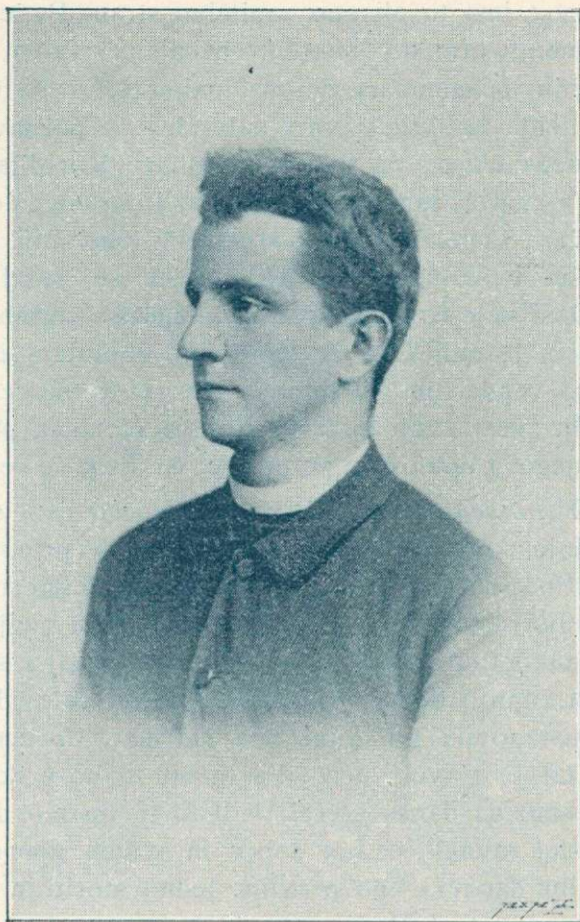
stavno zabranjeno. Načela Levelovcev, katera so na Angleškem ohranila svoj vpliv do našega časa, je izrazil Gerard Winstanley v utopiji „Zakon slobode, pojasnjen kot načrt ali obnovitev prave vladavine“. V njem trdi, da je nadčutna vera škodljiva, da je privatna posest krivična, da se mora odpraviti vsa zasebna trgovina, iz zlata in srebra se ne sme kovati denar.

Izmed Kvêkovcev (Quakers), kateri so se izkušali približati komunističnemu idealu, je omenjati Bellers-a, kateri daje nekatere prav dobre nasvete, kako bi se dalo pomagati siromakom in organizovati obrtnike in poljedelce v posebnih zadrugah. Take zadrugne zveze je vneto zagovarjal Plockboy. Zadruga združuj vse potrebne delavske moči; kar kdo prinese v zadrugo, ostane njegovo; prodaje in kupuje se skupno; zadruga skrbi tudi za duševno omiko.¹⁾

Francozi imajo tudi svoje utopiste. Vairasse d'Allais v „Zgodovini Levarcev“ oznanja enakost vseh, izključuje plemstvo, odpravlja zasebno last, časti solnce po božje; dela se po osem ur. Sledila mu je dolga vrsta podobnih sanjarjev, ki niso poznali krščanskih načel. Naj omenimo le Fontenelle-a, kateri je v svoji „Ljudovladi modroslovcev“ vsakega moškega oženil z dvema ženskima in moril otroke sužnjeve. Restif je materijalist in komunist. Tudi Fénelon je v „Zgodbah Telemahovih“ popisal komunistično utopijo Bétique: komunizem bi bil mogoč le tedaj, če bi ljudje bili krepostni brez greha in ne bi hrepeneli po nobenem kulturnem napredku, kakor Beticani, vzorni poljedelci in pastriji. Morelly je v svoji teoriji zavrgel krščansko pravoslovje in pozna le dve nasprotujoči si sili: sebičnost in razum, kateri more izravnati samo — komunizem. Previden in zmeren komunist je bil Mably.

V družboslovju se mora omenjati tudi Rousseau, kateri je v svojih utopiških pranaravnih sanjarijah videl v zasebni lasti

¹⁾ „Dom in svet“ 1897, št. 18 natančneje popisuje tako zadrugo.

Anton Medved.

korenino vsemu hudemu in vso družbo osnoval na tako zvani družabni pogodbi: ljudje, ki so se iz polživalskega stanja povzdignili do uma, so sklenili, da se vsak nekoliko odreče svoji osebni svobodi v prid skupnemu varstvu; to je postanek države; vladarje „ljudska volja“ voli torej jih tudi odstavlja; država čuvaj svobodo in enakost; religija je potrebna. Komunist Brissot de Varville je videl v nerazrušni zakonski zvezi krivico. V francoski revoluciji so bili najodločnejši komunisti sansculotti.

Ker je že letos „Dom in svet“ seznanil čitatelje s poglavitnimi francoskimi socijalisti, omenjamo samo še imena Saint Just, Babeuf, St. Simon, Bazard, Infantin, Fourier. Z besedo in dejanjem so pripravljali tla silovitemu gibanju, katero se je razširilo čez celo Evropo.

Nadaljujmo po tem kratkem pregledu svoje opazovanje! Možje, katerih nazore bomo sedaj opisali, spadajo že v novo dobo. Njih spisi so v rokah ljudskih voditeljev, njihov vzgled je še živ. (Dalje.)

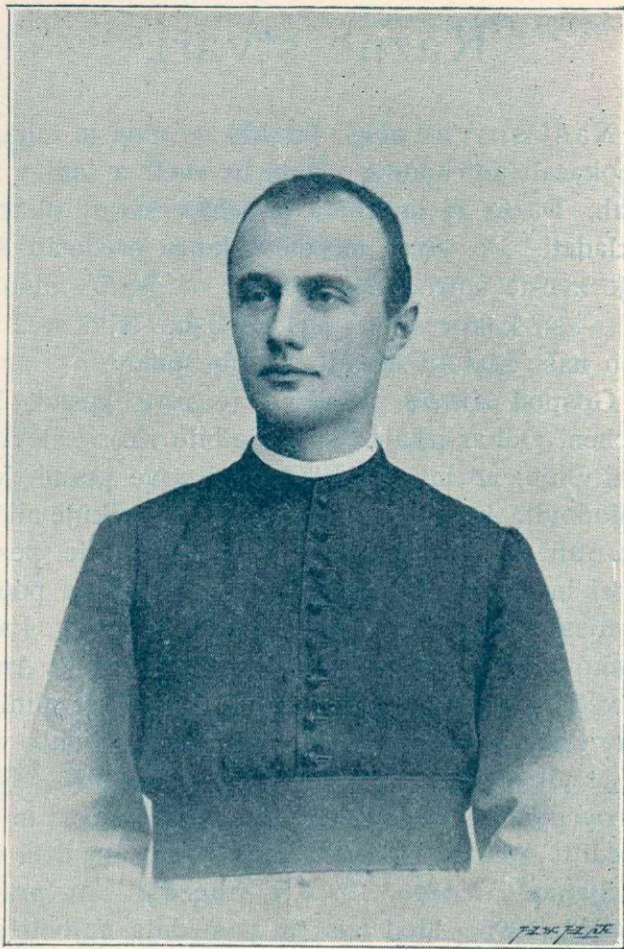
Razne stvari.

Naši sotrudniki. Izrekla se nam je želja, da bi pokazali sotrudnike „Dom in svet“-a tudi v podobah. Da to za urednika ni lahka stvar, ni treba razkladati. Po sreči moremo danes predočiti štiri svoje zveste sotrudnike, kateri — čeprav niso jedini — so kakor stebri našega lista. Njih srce poznajo naši čitatelji dovolj iz njih spisov.

Gospod *Anton Medved* je naš pesnik kat' exochén. Odkar izhaja list, ni je bilo skoro številke, da bi v njej ne bilo vsaj jedne njegove pesmi. Jako je plodovit. A s tem ni rečeno, da pesnikuje ali površno ali za silo, nikakor: marveč on je pesnik „skozi in skozi“. Rečemo lahko, da mu je poezija ves njegov svet. Ni mnogo takih pesnikov, kateri bi tako intenzivno živeli poeziji, kakor gosp. Anton Medved. Iz tega lahko umevamo njegov živahni, za razne vtiske silno sprejemljivi značaj. Pesniško svojo moč je pokazal tudi v dramatici: 1. v tragediji „Viljem Ostrovrhar“ (1894), 2. v drami „Zarja slave“ in 3. v tragediji „Zarja življenja“, kateri obe sta dela igre „Kacijanar“ (l. 1895.) in 4. v tragediji „Za pravdo in srcé“ (1896). Med temi je poslednja najboljša in zares krasno dramatično delo, ki bi na odru brez dvoma vrlo uspevalo. Zakaj našinci bolj ne priznavajo zaslug našega pesnika, je znano dovolj. Strankarstvo je odločilno tudi pri ocenjanju pesnikov. Medved je duhovnik, ki neče peti strankarsko, brezbožno in nasladno, zato pri nekaternikih nima veljave.

Ivo Trošt.

Janko Barlè.

A tembolj ga cenimo mi in mu želimo, da bi kot katoliški pesnik in značajan duhovnik dolgo deloval za slovensko pesništvo. Mlad je še. Rodil se je v Kamniku dné 19. vel. travna l. 1869., bil posvečen v mašnika dné 23. mal. srp. l. 1892. in je sedaj kapelan v Bistrici, v prelepem pesniškem Bohinju.

Ivo Trošt. Evo ga — našega nekdanjega Dobrávca! Vsak poznavalec našega novejšega slovstva vé, da je Dobrávec jako delaven pisatelj, ker ga je srečaval sedaj v listih, sedaj pri „Slov. Matici“, sedaj pri „Družbi sv. Mohorja“. A kljub temu je pravi „Dom in svet“-ovec z glavo in s srcem. In prava „notranjska kri“, ki se ogreva le ob svojem Nanosu, ki živi le v onih notranjskih trgih in mestih posebnega značaja! Pa pozna tudi Notranjce kakor malokdo. Res se opaža v povestih našega pisatelja neka podobnost, a upati je, da mu bodočnost razširi obzorje in tudi povestim dá več raznovrstnosti. Saj je še mlad. Rodil se je l. 1865., dovršil pripravnico v Kopru in sedaj učiteljuje že mnogo let v srečnem domačem krogu v Razdrtem prav pod Nanosom. V peresu je ves živahen, v življenju pa ga diči lepa skromnost. Kak drug mož njegovih zmožnostij in zaslug, pa z večjo vsiljivostjo bi bil že davno kaka čislana glava v dobro plačani službi.

Gospod *Janko Barlè* je bil med prvimi sotrudniki našega lista; med letošnjimi spisi jih je že precéj iz njegovega peresa. On je rojen pisatelj: kar

pové, vse ima to ali ono zanimivo stran. Pa je tudi jako mnogostranski: nekoliko pesnika, živahen pripovednik, posebno ga zanima malomestno življenje in življenje na deželi, vnet nabiralec in poznavalec narodnega blaga, pa tudi zgodovinar. Kot dijak je prišel v Zagreb, tam študiral gimnazijo in bogoslovje, malo časa kapelanoval v Garešnici v Slavoniji, nato je prišel v škofijsko kancelijo, kjer še sedaj deluje. Dasi se je namenil opisati zgodovino zagrebških župnij in je tudi izdal že zgodovino župnije svetega Marka, vendar je bil in je v prvi vrsti slovenski pisatelj, zvest svoji materi. Ker je še mlad, pričakuje njegova domovina po pravici od njega še veliko.

Frančišek Jaklič. Prijatelji našega lista so v poslednjem času pogrešali priljubljenega pripovednika: Podgoričana. Kakor gredó dandanes skoro vsi naši boljši slovstveniki ali na politično ali na socialno polje, tako tudi naš Podgoričan. Kot učitelj v svoji domači župniji dobrepoljski je vstrajno deloval, da se je ustanovila posojilnica in zadruga; ob tem pa je — žal — rjavelo pero. Pa to mu ne bo v škodo. Zopet smo ga danes srečali v listu in upamo, da se bo odslej ravnal — kot dober in vesten gospodar s svojimi darovi — po pravilu: Jedno storiti in drugega ne opustiti! Podgoričan je naše gore list, živi in dela za ljudstvo. Vrh tega je rojen pripovednik. Ker je še mlad (rojen je l. 1868.), smemo od njega pričakovati najboljših plodov v prospeh naši pripovedni književnosti.

Fr. Jaklič (Podgoričan).

koliko lepe prilike Vam daje Vaša doba, da se pripravljate za resno in plodovito delo pisateljsko! — Vaše pesmice, katere ste nam poslali v presojo, kažejo, da imate srce za naravo in se izkušate uglobiti vanjo. „Glej! stvarnica vse ti ponudi“ bi rekli i mi Vam s pesnikom. In to, kar bode čutili pa trezno tudi presodili, vlilo se Vam bo samo v lepo pesem. Jezik Vaš je dokaj lep, in čuti se, da ne vprezate ga ravno „v galejo“, kar navadno grešé mladi pesniki, ki po sili in muki iščejo mere in rime in preté: „reim' dich, oder ich fress dich.“ — Vzemimo prvo: „Vele cvetke.“ Misel ni slaba, dasi večkrat že opevana. Deklica gleda cvetke osušene . . . žal ji je zanje. Naj bi ostale in rastle z drugimi, ali naj bi vsaj vode prilil, ki jih je „ugrabil“. In solza pride ji na lepo lice, ker: „In meni tudi reví, Je kruta in nemila, Hudobna roka célo Življenje ogrenila“ . . . Bere se dosti čedno. A vedno ista rima kar skozi tri kitice: ugrabila — pustila, prilila — gojila, nemila — ogrenila ni — blagoglasno in bi nazadnje pesmica celó dobro voljo bralcu „ogrenila“.

„Oblačna noč“ ste naslovili drugo pesem. Moramo reči, da je kakor noč tudi pesem res nekako oblačna. Ne moremo je prav razumeti. In pesnik ne sme vendar svojih mislij dati bralcu šele v uganko. V prvi kitici ob noči tej grozni „veselja srce mi kipi“, v drugi pa: „po meni vse vrši, koleno straha se šibi.“ — Tudi je v tretje kitice tretji vrsti jedne stopinje premalo, na kar opozarjamo Vas, mladi prijatelj, pa ob enem druge Vaše tovariše v pesnikovanju. Stopinja več ali manj — se zdi nekaterim tako malenkostno, kakor bi se to razumevalo samo ob sebi, da sme ali celó mora tako biti.

„K pogrebu“ — ? Kaj hočemo reči? Da je dobra — da je slaba? Ne to, ne drugo — kar kategorično. Mislij je nekaj in jih ni. Tako nekaka pesniška igrača. O rimah bi rekli, kar pri prvi pesmici: „sani — glasi, podi — kadi, sedi — podi“ vse na i! Ni prijetno, ker je preveč jednolično. Predlog v — ne sme veljati za zlog.

Postavimo tukaj še jedno in morebiti najboljšo:

Gozdni šepet.

Šumljajo drevesa šumnó,	Oživlja polahni šepet,
Jim listje trepeče,	Ko vetrič igraje
Med sabo šepeče,	Te lističe zmáje
Ko vetrič potegne lahnó.	I dušo dremotno mi spet.
Lepo in pa bájno tako	Ves truden napora močij.
Je to šepetanje,	V gozd se hladán
To divno šumljanje	V mraku podam,
Se strinja v soglasje jasnó!	Tu znova se duh okrepi.

Konec dober — vse dobro. Žal, da ravno tu konec ni posebno dober. Zopet tisti predlog v kot zlog in pa „hladán . . . podám“ ni pravilno, ni dobro. — Nazadnje beremo „skrivno“ pesem:

„Zapeti iz srca si pesen . . .“ itd. — Samo toliko rečemo: če bo res divna pesem, katera hoče iz srca Vašega na dan, pa ne bi morebiti tožila in težila po načinu „petešolske“ ljubezni: „jo slušal bo rad pač vsakdo!“

Vprašate še, katerih slojev naj se držite v prozi. Rekli smo, da kažete za naravo vneto srce. Le opazujte jo, ponavljamo, v nemajte se zanjo, učite se v njej! Tudi v njej bode videli „ideale“ kot odsev ljubezni božje, katera jo je ustvarila. Videli bode v njej lepoto, ne pa same hudobije in pregrešnosti, in če to „realistično“ pa blago opisujete in pripovedujete, Vam bo hvaležno delo, naj že stopite v kmečko hišo ali pa v „tržno in mestno“. Tedaj: učiti se, pripravljati se, tega treba. Po tej poti bo obilno uspehov.

Raznoterosti.

Lombroso o tobaku. V 2. zv. nemške izdaje str. 369. svojega glasovitega dela govori Lombroso o tem, kak vpliv ima tobak na zločine. Navaja pregled, iz katerega se vidi:

Izmed 356 normalnih mož	jih kadi	14·3 %
„ 332 „ žen	„ „	1·5 %
„ 310 norih mož	„ „	5·8 %
„ 152 „ žen	„ „	5·2 %
„ 279 zločincev	„ „	45·8 %
„ 201 zločinke	„ „	15·9 %
Morilci kadé		48·0 %
Tatje		43·0 %

Mambrat je prišel s preiskovanjem v kaznilnicah za otroke, oziroma za mlade zlo-

čince do prepričanja, da je strast do tobaka prva strast, ki se vgnezdí v srcu mladostnega zločinca in učini druge hude stvari, kakor zapravljanje, lenobo, nerednost, pijančevanje. Izmed 603 otrok v dobi od 8. do 15. leta je imelo 51 % navado kaditi tobak, predno so jih zaprli; med 139 mladimi ljudmi od 16. do 20. leta je bilo 84 % kadilcev; izmed 850 starih nad 20 let se je bilo 663, t. j. 78 % navadilo pred 20. letom kajenja; le 17 % jih ni nikdar kadilo. Še večje je število kadilcev med kaznjenci zaradi pijančevanja.

Marro je našel med svojimi jetniki 7·3 % takih, ki so začeti kaditi pred 10. letom, 44·6 % med 10. in 15. letom, 30·5 % med

16. in 20. letom, 76% po 20 letu. Le 9% je bilo takih zločincev, ki niso kadili.

Tobak. Na celem svetu se pridelala okoli 1000 milijonov *kg* tobaka. Največ ga pridelajo Zjedinjene države, namreč 240 mil. *kg*, za temi Vshodna Indija 175 mil. *kg*. Nato sledé: Rusija 70 mil. *kg*, Avstro-Ogerska 65 milijonov *kg*, Kitajsko 50 mil. *kg* in Nemčija 35 mil. *kg*, Kuba, Nizozemsko, Indija in Turčija dadó po 30 mil. *kg*, Brazilija 27, Japonsko 22, Francija in Filipinsko otočje po 20 milijonov *kg*.

Opeklina. Ako se opečeš, je najhitrejše sredstvo, če potrosiš pšenične moke na dotično mesto; ta zabranjuje mehur in bolečine.

Za sadjerejce. Da slana ne škoduje rano cvetečemu sadnemu drevju, dobro je, ako se obdá s kupi snega in sicer, kadar že zemlja zmrzne; ta sneg se pokrije z listjem ali vejami. Na ta način se zabrani, da se sneg prehitro ne staja, in zemlja dobiva potem dovolj mokrote. To se posebno priporoča za peščena tla. Zapade li sneg, predno zemlja zmrzne, tedaj ga je treba odstraniti toliko časa, dokler ne zmrznejo tla.

Suhi čevlji. Da bi se čevlji ne premočili, so že marsikaj poskušali, pa večinoma brezuspešno. Najbolje je, ako se postopa tako-le: Deni čevlje za nekaj ur v gosto raztopino iz mila; nato jih dobro posuši. Tekočina zamaši luknjice v usnju in tvori se toščna kislina, katera brani vodi v čevlje.

Isdatno sredstvo. Zoper napačno pripravo živil imajo Švicarji ta-le pripomoček: Mesarje, krčmarje in trgovce, ki imajo slabo blago, objavljajo z imeni v časopisih domačega kraja. S tem objavljanjem se čutijo ti mnogo bolj zadete, nego z denarno globo.

Živalstvo severnega tečaja. Nansen in njegovi tovariši poročajo, da se v bližini severnega tečaja ne nahaja noben vretenčar višje vrste; najbrž je povod temu dolga in ostra zima. Ladija „Fram“, ki je prodrla do 85° severne širine, ni opazila od 83° naprej niti kitov in tulnjev, niti mrožev in medvedov. A some so nahajali do 85°, kar kaže, da morje v tej širini ni popolnoma brez živalij. Omenjena ekspedicija je postrelila na svojem potovanju v teku treh let 29 medvedov, kateri so ji dali slastno pečenko; tudi mast in kožo so porabili izvrstno.

Lesketanje zvezd in ispreminjanje vremena. Znano je, da se ne blišče zvezde

vedno enakomerno, ampak v nekaterih nočeh bolj, v drugih pa manj, in sicer je njih svetloba tem močnejša, čim bližje so obzorju. Zvezdoslovci trdé, da se nepremičnice bolj blišče nego premičnice; to izvira od ozračja, v katerem se svetlobni trakovi odbijajo nejednakomerno. Zato se blišče zvezde z belo svetlobo, kakor Sirius, močnejše nego zvezde z rdečo, kakor Aldebaran. Švicarski zvezdoslovec Dufour je dokazal, da so lesketanje zvezd in zračni pojavi brezdvomno v neki zvezi. Srednjemóčnemu migljanju zvezd sledi navadno vstrajno, lepo vreme; ako se zvezde le malo blišče, potem navadno dežuje; če se pa zvezde prav močno lesketajo, tedaj nastanejo tudi premembe v ozračju.

Solnčna toplina. Ruski profesor Cerasky je objavil v nekem listu čudovite poskuse, katere je narejal z velikim užigalnim steklom, čegar odprtina je merila 1 *m*. V gorišču tega stekla so stopili solnčni žarki skoraj v trenutku vse kovine in rudnine, razven magnezije in apnenca, celo take, ki se najtežje topé. Iz tega večkrat ponavljajočega se poskusa sklepa Cerasky, da mora biti najmanjša toplina solnca okolu 3500°, kajti toliko stopinj toplote se nabere v gorišču užigalnega stekla.

Svarilni glasovi škorpionov in pajkov. Znano je o strupeni indijski klopotaci, da s svojim ropotom že od daleč opozarja človeka, naj se ji ne bliža. A tudi druge, osobito človeku sovražne živali je modri Stvarnik obdaril z različnimi znamenji, katera nam kažejo, naj se jih ogibamo; tako je n. pr. pri nekaterih pisana barva, pri drugih neko brlizganje. V Aziji in Afriki se nahaja neka vrsta pajkov in škorpionov, kateri svaré človeka s posebnimi glasovi, naj se jim ne bliža. Nekateri prirodopisci so menili, da uporabljajo živali te vrste omenjene glasove v to, da z istimi druga drugi naznanjajo svojo bližino, kakor kukavice. Ako bi pa imeli ti glasovi ta namen, tedaj bi morale imeti dotične živali poleg glasil tudi slušni organ, katerega pa nimajo, kakor kažejo novejša zoološka preiskovanja. S tem razmotrivanjem se hoče pojasniti, da uporabljajo strupeni pajki in škorpioni svoja glasila le takrat, kadar slutijo bližnjo nevarnost; z istimi svaré zvedave lovce, naj bodo oprezni in jih ne prijemajo; a ropateljne zveri ne ostrašijo s tem nikakor.